ԱՐԻՐԱՏ

ՀԱՆԴԷՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԳ. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 44 || 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1905

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԹՕՇՆԱԾ ՏԵՐԵՒՆԵՐԸ — ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԷՃԻՋԵԱՆ

ԱՄԵՆԱԿԱԼ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ — Ր. Ս. ՍԹՕՐՍ

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

ԵՓՐԱՏ ԴՕԼԷՃԻ 25 ԱՄԵԱԿԸ.— (Ա.) — Մ. Ց. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

Ո՞ՒՐ Է ՈՓԻՐ — Ս. Պ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԹՈՄԸՍ ՔԱՐԼԱՅԼ — Մ. Գ. ԾԵՐՈՒԿԵԱՆ

ԳԱՒԱՌԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ.— Եոզղաս — ԱՐԱՄ Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՒԱԾՔԸ.—Տխրութիւնը — ՅՈՎՀ. Ս. ՍՄՄԻԿԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱՅՈՒՄՆԵՐ.— Մտածումներ Մեծ Հեղինակներէ.— (Թարգմ.) — Ա. Կ. ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆ

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՆՉՊԷՍ ՊԷՏՔ Է ԿՐԹԵՆՔ ՄԵՐ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Հատը 40 փարա

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՅԱՄԱՐԻՉ

ՄԺԱՐՄԱ

ԹԷՅՄԻ ԳՑԷՄ

ԱՌԱՆՑ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԱՅՑԵԼԵԼՈՒ

Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

Կ. Պոլիս, Ճէլալ Պէյ խանի տակ. թիւ 10

ՄԻԱՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ

Կեղծով եւ զարդարանքներով

եւ անհամեմատ ամենաշնորհ գինով

ԱՄԵՆԱՃՈՒՇ ՄԹԵՐՔՄԸ

Հնդկանատնի, Ճավայի, Սէյլանի, Չինատանի

ԹԷԵՐՈՒԻ

եւ մանաւանդ մասնաւորապէս նեբաճուած Տարեսկզբան Թէյ

ԳԱՌԱՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՄԵՐ ՎԱՃԱՌԱՆԻՇԸ ՓՆՏՌԵՑԷՔ

Բոլոր Թէյ ծախողներու քով

50--50

ԲԻՒՐԱԿՆ

ՀԱՆԴԷՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԳ. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 44 ‖ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1905

ԲՈՒԺԱՆՈՒՄԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻՒՐԱԿՆ Շաբաթաթերթի տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ Գաւառներու համար **50** դրշ., Արտասահմանի համար **5** ռուպլի, կամ **12** ֆրանք կամ $2\frac{1}{2}$ տոլար, թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ։ — 2. Ձեռքէ կը ծախուի հատը **40** փարայի։ -- 3. — «ԲԻՒՐԱԿՆ»ի վերաբերեալ բաժանորդագին, նամակ կամ ո եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Կ. Պոլիս, Պայպլ Հառուսի միջոցաւ՝ Ռուպէրդ Գոլէն, Բրօք. Յակոբոս Հ. Ճէնիզեանի. — 4. Անվնար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր. — 5. Տասը օրինակի բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի։

ԹՕՃՆԱԾ ՏԵՐԵՒՆԵՐԸ

Այս տարուան գերազանցապէս գեղեցիկ Աշունը՝ մեզի առիթ կուտայ յաճախակի դիտելու այն բոլոր տեսարանները որոնք յատուկ են այս եղանակին որ բնութեան թախծագին երեւոյթներուն հետ կը խառնէ նաեւ այնպիսի վսեմութիւններ որոնք գրեթէ անբացատրելի են։ Ասոնցմէ մէկն է այն թոշնած՝ թափած տերեւներու տեսարանը որ. մասնաւորապէս խորհրդաւոր մէկ օրինակը հաւարուած է միշտ մարդկային կեանքի վաղանցիկ, թառամող, վերջացող հանգամանքին։ Հոմերոս իր անմահ դիւցազներգութեան մէջ առիթ մը կը գտնէ եւ իր ահեղազոյն տողերուն մէջ տեղ մը կուտայ տերեւներուն եւ անոնց խորհրդալից նշանակութեան հետեւեալ գեղեցիկ տողերով.

«Զի՛նչ սաղարթուց բնաւորեցաւ ծնունդ մարդկան է նոյնպէս
են սաղարթունք, զոր հողմավար օդք թօթափեն ի գետին,
են եւ սաղարթք զոր դալարեալ բուսուցանէ մեզ մայրին.
Ցրցուին նոքա եւ բողբոջեն յեղանակել ի գարնան,
Նոյն ազգ մարդկան են որ փթթին են որ թափին չորանան»։

Տեսարանը զոր կը նկարագրէ Մեծ Յոյնը, արդարեւ տխրազգեցիկ է։ Տերեւները գարնան մէջ կը բողբոջին, թարմ եւ առոյգ, յետոյ աշունի օրերը վրայ կը հասնին, եւ ահա դալարագեղ տերեւները կը գունատին, կը թոշնին, եւ հողմավար օդը կը թօթափէ, գետինը կը ձգէ զանոնք։ Ու նոյնպէս է մարդկային ազգն ալ։ Մարդիկ կը փթթին, կը բողբոջին առի կեանքի բոլոր

աշխոյժով, եւ սակայն գարունէն ետք, կուգայ կեանքի աչունը՝ եւ անոնք ալ ազատուն տերեւներու պէս կը թափին կը չորնան։

Մարդկային կեանքին ունեցած իրենց նմանութեամբն ալ, ուստի, այս թափթփած տերեւները, որոնք չատ անգամ թանկագին գորգի մը պէս կը ծածկեն աշնանային գետինը, իրենց վրայ կը հրաւիրեն մարդկային ուշադրութիւնը, փտած, թօշնած, դեղնած, անոնք սակայն ամենակարեւոր դեր մը կատարած—կը մեկնին բուսական աշխարհէն։ Եւ երբ հոն գետնին վրայ դիզուած կը տեսնէ մարդ զանոնք, կամ երբ հով մը օդին մէջ կը տատանեցնէ զայն՝ ու ան կարծես չգիտեր ո՞ւր երթայ, ո՞ւր հանգչի, դեռ եւս անոնք պէտք է երեւան մարդոց իբր հսկայ գործիչներ, որոնք բնութեան տնտեսութեան մէջ իրենց մեծ դերը, պարտքը կատարած, լմնցուցած են։

Պաշտօն ունէին անոնք, երբ տակաւին դալար եւ զօրեղ հաստատուած էին ծառին ճիւղերուն վրայ։ Ամէն մէկ տերեւ, փոքր կամ մեծ, սքանչելապէս յօրինուած մեքենայի մը պէս է։ Այդ թօշնած ու աննշան տերեւը գործ ունէր օդին հետ, անտեսանելի՝ բայց բոլոր աշխարհը, ծովերը ու լեռները, անասունները, մարդիկը եւ ամէն բան շրջապատող այդ նրբին ու գաղտնածածուկ զօրութեան հետ։ Տերեւը, այդ չնչին անպէտ բանը որ հիմայ գետնին վրայ ինկած կը տեսնէք, այնքան հզօր էր որ կը յափշտակէր օդէն բոլոր այն տարրերը որոնք պէտք էին իրեն ծառայելու համար ծառին որ այժմ գոռոզաբար կը կանգնի դաշտին կամ մարդին մէջտեղ, մասամբ մը տերեւազուրկ արդէն, բայց իրաւամբ գոռոզ, քանզի գոռացող հովերը ու ամպրոպները պիտի չկրնան իրենք կորսընցընել գինքը։ Ուրիշ տերեւներ՝ նորաբողբոջ եւ կենսալիր յաջորդ գարունին պիտի գան վերստին ծլիլ ծաղկելու։ Արդէն հոն են անոնք իրենց փոքրիկ սկզբնաւորութեամբ։

Եւ յետոյ միայն օդին հետ չէ որ գործ ունեցած է այդ փոքրիկ տժգոյն տերեւը։ Առաջին անգամ երբ իր բողբոջէն դուրս խոյացաւ ան իբր տերեւ, բաժանորդ եղաւ հսկայ եւ ամենազօր արեւին, որ թէպէտ իբր 95,000,000 մղոն հեռի մեզմէ ու բոլոր բուսականութենէն, ու թէպէտ իր զօրութեամբ, իր մեծութեամբ ու իր փառքով անհունապէս գերազանց փոքրիկ տերեւէն՝ զիջած է տերեւին հետ հաստատուն գալ՝ ու անոր միջոցով հաղորդել իր կորովը, զօրութիւնը ծառին կամ տունկին։ Այսպէս տերեւը՝ մինչ իբր տունկին թոքերը գործելով օդը՝ կամ օդին մէջ գտնուած տունկին օգտակար կազերը կը փոխանցէ անոր, նոյն ատենն ալ միջոց է տունկին հաղորդելու լոյսէն եւ կեանքէն այն արեւին որ մեր արեգակնային դրութեան իբր կեդրոն կը լուսաւորէ եւ կը զօրացնէ մեր դրութեան մէջ գտնուող բազմաթիւ աշխարհները եւ լուսինները։ Ի՞նչ մեծ պաշտօն, սա թօշնած ու գետինը ինկած տերեւին պաշտօնը, ի՜նչ խիզախութիւն, կանգնիլ մեծափառ արեւին դիմացը, բաժանորդ հանդիսանալ անոր անբաւ հարստութեան եւ զօրութեան, եւ ըսել անոր. «Տո՛ւր ինձ իմ բաժինս քու բոլոր հարստութենէդ որ հաղորդեմ այն տունկին որուն զաւակը ու պաշտօնեան եմ ես»։ Եւ տերեւը ինք իրեն յատուկ առանձին կեանքը ունի. ուրիշ կեանք մըն է ծառէն զատ, մէկն է այն հազարաւորներուն, բիւրաւորներուն որոնք ամէն տարի կը ծնին միևնոյն մայրէն՝ ծառէն, ապրելու իրենց կարճ կեանքը եւ ժողվելու ծառին համար լոյսի եւ եթերի անտեսանելի կողոպուտը, եւ դեռ չմեռած պարգեւելու զայն իր ծնողքին։ Զմայլելի

բան մը չկա՞յ այդ ինկած տերեւին վրայ, որուն նման շատերը կը կոխոտենք աշնային այս գեղեցիկ օրերուն մէջ։ Արդեօք արդա՞ր է որ պատուենք, մեծարենք ծառը իր ցոյց տուած կորովին ու պտղաբեր կեանքին համար, ու խեղճ տերեւը նկատենք լոկ իբր խորհրդանշանը մարդկային վաղանցիկ և սղաթռիչ կեանքին։ Այս տերեւներն են որ կը պահեն, կը պահպանեն ծառին մէջ գտնուած կեանքին հուումը, ասոնք են որ գործօն եւ մոգական միջոցները եղած են ծառին ամենօրեայ աճումին եւ օգտակարութեան։ Թօշնած, ինկած տերեւի մը գոյութիւնն իսկ այս կերպով կը շարունակուի, տեսակ մը անհատականութիւն պահելով։ Ասոնք որ կ'երկրային մարդուն գոյութեան շարունակութեան թող ամենան տեսնելով որ նոյն իսկ չորցած տերեւը՝ կ'ապրի, կրկին հոն վերը ծառին վրայ։ Մարդն է որ միայն ամէն բան պիտի աւարտէ հոս վաղանցիկ կեանքով մը՝ այնպիսի տիեզերքի մը մէջ ուր ամէն ինչ մշտնջենական է։ Գացէ՛ք ,շրջեցէք անտառներուն կամ դաշտերուն մէջ, քննեցէք ամէն ծառ կամ ծաղիկ փտութեան այս տխրազդեցիկ եղանակին մէջ, եւ զարմանքով ու բերկրութեամբ պիտի տեսնէք թէ աշունին մէջ ալ որչափ մահ նոյնչափ ալ կեանք կայ։ Արդէն ուրիշ տարի մը պահուած կը կենայ այն ճիւղին մէջ որ կը կախէ իր մեռեալ գունատ տերեւները օդին մէջ որ արդէն սկսած է ցրտանալ, արդէն ուրիշ ամառ մը ապահովուած է հունտի պատիճներուն մէջ այն մեռնող ծաղիկներուն որոնք հիմայ ցիր ու ցան կը կենան ամայի դաշտերուն մէջ։

Տերեւներու դեռ ուրիշ զարմանալիքներուն վրայ պիտի խօսինք յաջորդ յօդուածով մը։

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԷՇԻՃԵԱՆ

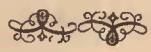

ԱՄԵՆԱԿԱԼ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Աստուծոյ ներկայութիւնը բոլոր արարչութեան մէջ անմիջական եւ շարունակական է։ Մեր կեանքի մէջ չկայ ժամանակ մը, զմեզ չրջապատող վայրերուն մէջ՝ չկայ մէկ հատ մը, ուր Աստուծմէ հեռացած ըլլանք ամենափոքր աստիճանաւ մը։ Ծովու վրայ, ցամաքի վրայ, այրեցեալ գօտիին կամ բեւեռներուն վրայ, Ամենարարձրեալին անձնական զօրացուցիչ Միտքը, ամենուրէք եւ գերագոյն, եւ ամէն տեղ կատարեալ, շարունակաբար զմեզ իր մէջ կը պարփակէ, եւ մինչեւ անգամ աստուածութեան իր գաղտնածածուկ արտօնութեամբ, առանց երբեք կապտելու մեր հաւասար անձնաւորութիւնը, կը թափանցէ ու կանգուն կը զմեզ։ Ամէնէն առանձին ու մենաւոր վայրը բազմամարդ է իր ներկայութեամբ։ Ամէնէն հասարակ եւ տափակ բնակավայրը իր մէջ ունի բոլոր վսեմութիւններուն այս ամենաշքեղը։ Քարի սիւնը կ'ըլլայ տաճար՝ մը, կրանիթի սրածայր ժայռը՝ երկնից ոսկեքար որմերուն մէկ մասը, երբ անոնց առջեւ կայնողներուն աչքերը կ'օծուին տեսնելու այս փառաւոր ներկայութիւնը որով անապատը եւ լեռան կատարը հաւասարապէս նուիրագործուած են։ Ուստի կրնանք հաղորդակցութիւն ու յարաբերութիւն ունենալ մտքին հետ որ չինեց եւ կը կառավարէ աշխարհը։ Կրնանք Անոր հետ ուղղակի հաղորդակցիլ, ու կրնանք գիտակից ըլլալ Անոր համակրութեան։ Պատրաստուած ատոր համար արդարութեամբ, կրնանք չինչ տեսութեամբ նայիլ Անոր դէմքին վրայ ու երբ զարթնունք ու երբ քնանանք, ըլլալ տակաւին Անոր հետը

Ր. Ս. ՍԹՕՐՍ

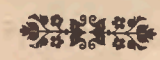

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Բոլոր արուեստներուն մէջ քանդակագործութիւնը, կրնայ ըսուիլ թէ, ամէնէն աղնիւն է. սա պատճառով որ ան է որ բոլոր մարդկային գործերուն մէջ ամէնէն աւելի կը մօտենայ անկոնչելիին։ Երաժշտութիւնը ամէն արուեստէ աւելի քմահաճոյքի ազդեցութեան ներքև է, ուստի կրնայ վաղանցիկ բան մը համարուիլ. Նկարչութիւնը կը հիննայ, ճարտարապետութիւնը ժամանակին ազդեցութեան տակ կ'ընկճի, բանաստեղծութիւնը, որուն համար կ'ըսուի թէ բնաւ չմեռնիր, քիչ բացառութեամբ շուտով կը մոռցուի, և գրականութեան լաւագոյնն իսկ վերջապէս կը յանձնուի բանասէրին դարաններու։ Բայց քանդակագործութիւնը կ'ապրի։ Նայեցէք օրինակի համար, Եգիպտական մարմարներուն։ Նոյն իսկ ազգերու պատմութիւնը անջնջելի կերպով գրուած է ասոնց յիշատակարաններուն վրայ, մինչ իրենց մեծ մարդիկը իրենց հաստատութիւնները, սովորութիւնները, աւանդութիւնները եւ օրէնքները մոռցուած են. եւ իրենց քաղաքներուն տեղն իսկ շատ անգամ չը գիտցուիր։

Կը թուի թէ քանդակագործութեան պաշտօնն է, ամէն ուրիշ արուեստէ աւելի նկարագրել բարձր գաղափարներ։ Բացատրութեանց եղանակներուն մէջ ամէնէն փառաւորը եւ ամէնէն մաքուրն է։ Բանաստեղծութեան պէս, որուն շատ անգամ կը բաղդատուի, աւելի ստեղծիչ է քան բացատրիչ։ Բայց նմանութիւնը հոս կը դադրի։ Բանաստեղծին գեղեցիկ ցնորքը, իր մշտափոփոխ պատկերները, մտածումի իր խոտոր ու ծաղկաւէտ ունակութիւնը, մոռհաբեր պիտի ըլլային քանդակագործին համար, Անոր գաղափարը պէտք է հաստատ ամփոփ և կատարեալ ըլլայ։ Անոր արուեստը քմահաճոյքի համաձայն չկրնար ըլլալ։ Մէկ ողջ գաղափար մը, եւ մէկ անգամի համար միայն մէկ հատ մը թոյլ կը տրուի անոր, բայց սա մէկ գաղափարը այնչափ բան կ'ընդգրկէ իր մէջ, ճաշակի ուսուցողական կատարելագործութեան, այնքան դժուարութիւններով շրջապատուած է որ մէկ աւարտած արձանի մը համար կրնայ ըսուիլ թէ կը ներկայացնէ մտածումներու այնքան ընդարձակ շարք մը որքան կը ներկայացնէ կատարելագործեալ բանաստեղծութիւն մը։

ԻՐԱԿԱՆ ՏՌԱՄ ՍԻՐԳԻ ՄԷՋ

Անցեալ Հոկտ. 27ի իրիկունը, Բարիզի Հիբբոտրոմ թատրոնին մէջ տրուած փայլուն ներկայացման մը առթիւ արկած մը պատահեցաւ։ Հռչակաւոր գաղանազուսպ Պոսթոք, այդ իրիկուն պիտի չափուէր մատաղ առիւծի մը հետ, որ Ուալլ-աս կը կոչուի։ Այդ կենդանին մարգել բոլորովին անկարելի եղած էր, եւ վայրագութեան զոհ գացած էին երեք հոգի։ Կէս գիշեր ըլլալու մօտ էր եւ ներկայացումը աւարտելու վրայ. երբ կատաղի առիւծը, նեղ գառագեղի մը մէջ դրուած, ռեմին վրայ հանեցին, թէեւ մեծ գառագեղի մէջ մարզուած էր։ Պոսթոք փորձեց ներս մտնել, բայց հինգ-վեց անգամուն ալ կենդանին մռնչելով յարձակեցաւ դրան վրայ եւ թող չտուաւ որ բանայ, ի վերջոյ պարզ երկժանիով մը ներս մտաւ. սակայն առիւծը խոյացաւ գաղանազուսպին վրայ եւ ճանկի ուժգին հարուածով մը աջ ձեռքին բթամատը բրցուց գրեթէ։ Գաղանազուսպը ետ քաշուեցաւ, միշտ երեսը դարձուցած առիւծին, բայց այս վերջինը նորէն յարձակեցաւ, գետին տապալեց եւ երկու անգամ խածաւ աջ կողմը եւ ոտիկամունքին ստորոտը։ Այսու հանդերձ, Պոսթոք յաջողեցաւ ոտքի ելլել քաջութեան եւ կամքի գերազոյն ճիգով մը, ընկրկեցուց կենդանին եւ նոյն իսկ ողջունեց հանդիսականները։ Բայց ընդհուպ վար ինկաւ ինքզինքը կորսնցուցած և արիւնլուայ։ Պոսթոքի վէրքերը բաւական ծանր են։

Ո՞ՐՔ ԷՆ ՈՓԻՐ

Ս. Գիրքին մէջ յաճախ կը յիշուի Ոփիր՝ իբր վայր մը ոսկիի առատ արտադրութեան. բայց այդ վայրը իր պատուական ոսկիներուն հետ մէկտեղ կ'ենուիէն մեզ՝ մահկանացու արարածներէս իր երեսը ծածկած է, նետած ըլլալով ինքզինքը անծանօթութեան գիրկը։ Կ'երեւի թէ ալ ծանձրացաւ մարդկային արարածներու իր սահմաններուն մէջ ըրած ոտնձգութիւններէն, ու բաւ համարեց որ անոնք անխնայօրէն ծծեն իր երակներուն ոսկի-արիւնը։

Երկար ժամանակներէ ի վեր պակաս եղած չեն հետաքրքիր եւ խուզարկու միտքեր որոնք աշխատած են Ոփիրը իր ծածկուած տեղէն երեւան հանելու. սակայն հակառակ իրենց ջանքերուն եւ հետապնդումներուն տակաւին ան կը մնայ անծանօթ ու ենթադրական վայր մը միայն։

Ոմանք՝ ինչպէս Բուրքաս՝ զայն Ափրիկէի արեւմտեան եզերքները ոսկեհարուստ վայրերէն մէկը ըլլալ խորհած են. ուրիշներ՝ ինչպէս Փրիտօ՝ Արաբիոյ մէջ տեղ մը։ Բայց այդ անծանօթ եւ հետաքրքրական վայրին Հնդկաստանի մէջ եղած ըլլալը նկատողներ ալ կան։ Մաքս Միւլլըր, որուն անունը ծանօթ է աշխարհի, այս վերջիններէն է, իր «Լեզուագիտութեան վրայ բանախօսութիւններ» անուն հեղինակութեանը մէջ ունի հատուած մը, որուն մէջ յառաջ կը բերէ այն ապացոյցները որոնք բաւական զօրաւոր եղած են զինքը համոզելու թէ Ոփիր Հնդկաստանի մէջ ըլլալու է եւ ոչ այլուր։

Նորհելով որ մեր մէջ ալ կը գտնուին հետաքրքիրներ՝ Ոփիրի ո՛ւր ըլլալը գիտնալու հետամուտ ըլլալով, եւ նկատելով որ այդպիսիներուն խիստ փափաքելի և հաճելի պիտի ըլլայ Մաքս Միւլլըրի յառաջ բերած ապացոյցներուն տեղեկանալը, կուգամ յիշեալ հատուածը թարգմանաբար ներկայացնել Բիւրակնի էջերուն մէջ։

* *

Տարակոյս չկայ որ Սանսկրիտ լեզուն խօսող ժողովուրդը Հնդկաստան իջաւ հիւսիսէն, ու տակաւ իր ազդեցութիւնը տարածեց այդ երկրին հարաւային ու արեւելեան մասերուն վրայ։ Կրնայ ապացուցուիլ որ Սողոմոնի ժամանակ Սանսկրիտը կը խօսուէր հարաւային կողմերը, գէթ մինչեւ Ինդոսի գետաբերանը։

Կը յիշէք որ Սողոմոն նաւեր ունէր Թարսիսի մէջ ուր կը գտնուէին նաեւ Քիրամի նաւերը որոնք երեք տարին անգամ մը իրենց ճամբորդութենէն կը վերադառնային, իրենց հետ բերելով ոսկի, արծաթ փղոսկր, կապիկներ եւ սիրամարգներ (1)։ Կարմիր ծովուն եզերքը գտնուած Միեւնոյն նաւերուն համար գրուած է թէ Ոփիրէն ոսկիի հետ մէկտեղ կը բերէին նաեւ ալմուկ փայտեր եւ թանկագին քարեր (2)։

Լա՛ւ, Ոփիրի ո՛ւր ըլլալուն վրայով շատ բաներ գրուած են, բայց կասկած չկայ որ ան Հնդկաստանի մէջ էր։ Երբայեցերէնի մէջ կապիկներու, սիրամարգներու, փղոսկրի եւ ալմուկ փայտերու տրուած անունները օտար բառեր են, ինչպէս են Անգիլերէնի մէջ gutta-percha եւ tobacco բառերը։ Սա յայտնի է որ եթէ ուզէինք գիտնալ gutta-perchaին աշխարհին ո՛ր մասէն Անգլիա ներմուծուած ըլլալը, դիւրաւ պիտի հետեւցնէինք թէ՝ այն երկիրէն ներմուծուած է ուր խօսուած լեզուին մասը կը կազմէր gutta-percha անունը։ Ուստի եթէ կրնանք գտնել այնպիսի լեզու մը որուն կը պատկանին Երբայեցերէնի օտար եղող՝ սիրամարգի, կապիկի, փղոսկրի եւ ալմուկ փայտի անունները, այն ատեն կրնանք վստահ ըլլալ թէ այն երկիրը որուն մէջ այդ լեզուն կը խօսուի՝ Ս. Գիրքի Ոփիրն է։ Ու այդ լեզուն Սանսկրիտն է միայն։

Երբայեցերէնի մէջ կապիկները կոչուած են fob, բառ մը որ Սեմական լեզուներու մէջ ստուգաբանութենէ զուրկ է, բայց կրե-

(1) Տե՛ս, Դ. թագ. Ժ 22.
(2) Տե՛ս Բ. Մնաց. Թ. 10։

թէ նման է իր հնչումով Սանսկրիդի մէջ կապիկի տրուած անունին, որ է խափի։

Փղոսկրը խարցօխ-շեն (ատամնեղջիւրք) կամ շեն-հապպիմ կոչուած է։ Եբրայեցերէնի մէջ այս հապպիմն ալ ստուգաբանութենէ զուրկ է, բայց շատ հաւանական է որ ան Սանսկրիդի մէջ փիղի տրուած անունին այսինքն խպիհին աղաւաղեալ մէկ ձևն է, իր սկիզբը կրելով Սեմական յօդ գիրը հ։

Եբրայեցերէնի մէջ սիրամարգներ կոչուած են թուխի-իմ (*)։ այս բառն ալ կը մեկնուի այն անունով որ տակաւին կը գործածուի սիրամարգի համար Մալապարի մէջ (Հնդկաստան)։ այդ անունն է թոկէյի, որ իր կարգին ծագում առած է Սանսկրիդ սիխին բառէն։

Փղոսկր, ոսկի, կապիկներ, սիրամարգներ, ասոնք ամէնը Հնդկաստանի արտադրութիւններն են, թէեւ ուրիշ երկիրներու մէջ եւս կրնան գտնուիլ, բայց այդպէս չէ ալմուկ (ալկում) փայտը որ միայն Մալապարի յատուկ է, ուր անոր տրուած շատ մը անուններէն մէկը, ինչպէս Սանսկրիդի մէջ վուլկաֆա է։ Այս վուլկա(քա)ն այն անունն է, անտարակոյս, զոր Եբրայեցի եւ Փիւնիկեցի վաճառականներ աղաւաղելով ըրին ալկում, եւ որ Եբրայեցերէնի մէջ աւելի փոխուելով եղաւ ալմուկ։

Ինդոսի գետաբերանն էր այն տեղը ուր բնականօրէն պիտի խարսխէին Կալմիր ծովէն եկող Սողոմոնի եւ Քիրամի նաւերը։ Հոն պիտի բերուէին Հիւսիսէն ոսկի եւ թանկագին քարեր Ինդոսի միջոցաւ. իսկ Հնդկաստանի կեդրոնական եւ հարաւային մասերէն պիտի բերուէին ալմուկ փայտ, սիրամարգներ եւ կապիկներ։ Ճիշդ այդ վայրին Ապիրիա անունը կուտայ Պողոմէոս որ, ըստ Հնդիկ աշխարհագէտներու, բնակած է Ապիրա կոչուած ժողովուրդ մը, եւ ուր Մաքմուտտոյի տուած տեղեկութեանը համեմատ տակաւին կ'ապրի Ահիրզ կոչուած ցեղ մը։ Այդ ժողովուրդը հաւանական է սերունդը կը կազմեն անոնց՝ որոնք Սողոմոնի եւ Քիրամի ծախեցին իրենց ոսկին, թանկագին քարերը, իրենց կապիկները, սիրամարգները եւ ալմուկ փայտերը։

Ս. Պ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(*) Իմ վերջաւորութիւնը յոգնակիի մասնիկ է Եբրայեցերէնի մէջ։

ԵՓՐԱՏ ԳՕԼԷՃԻ

25 ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Ա.

1905 Հոկտ. 12ին՝ Եփրատ Գոլէճ իր քառորդ դարու կեանքը կը բոլորէր, հիմնուած ըլլալով կամ լաւ ևս այդ անունն առած ըլլալով 1880 Հոկտ. 12ին։ Տարի մը առաջ իր վարժապետներ եւ տեղին վրայ գտնուող ընթացաւարտ սաներ, իր 25 ամեակը տօնելու գաղափարն յղացեր և գրեթէ որոշեր էին։ Սակայն տարեդարձի օրէն 3-4 ամիս միայն առաջ սկսան ձեռնարկել գործին, այն է ծանուցանել իր ծոցէն ելնող իր հեռու մօտի սաներուն կէս յոբելեան մը հանդիսաւորելու նպատակը, հրաւիրելով որ՝ եթէ կրնան հրամմեն ներկայ ըլլան, կամ այլապէս զգալի ընեն իրենց ներկայութիւնն. Օրինակ՝ դրամական նուէրներ առաքելով իրենց alma-materին, եթէ ուզեն, որով նախ անոր հոգելոյս հիմնադրին, Տր. Նուէլըրի համար—անոր յիշատակին համար—արոյրէ կիսարձան մը կանգնուի Նուէյեր հոլի մէջ՝ եւ աւելցածով խոստմնալից ձրիավարժներ պահուին։

Ամէն ինչ լուութեամբ կատարուեցաւ, գրեթէ առանց իսկ տեսչութեան գիտութեան, ուսուցական կաճառին եւ ներկայ կամ չրջակայ չրջանաւարտներու նախաձեռնութեամբ եւ երկոքին ուսուցչապետներու, Թէնէքէճեան եւ Նահիկեան էֆ ներու առաջնորդութեամբ։ Գրեթէ միշտ, ամէն բանի մէջ այսպէս է Եփրատ—անաղմուկ, նոյն իսկ անշշուկ։ Գործել գիտէ քան խօսիլ. ծանուցումներ չունի՝ այլ արարքներ։ Ասոր ապացոյց է իր կէս-յոբելեանի փայլուն յաջողութիւնը, թէեւ ազդ մը իսկ չեղաւ առ այդ հրապարակաւ, ոչ իսկ Խարբերդի մէջ։

Աւասիկ հանդէսի ծրագիրը։

Համիտիյէ Մարշը, որ երգեհոնի եւ ջութակներու վրայ կը հնչեցուի՝ եւ յոտնակոյս կ'ունկնդրուի։

91rդ Սաղմոս.— Պատ. Կ. Խաչատուրեան կը կարդայ։

Աղօթք.— Պատ. Ա. Նիկողոսեան կը մատուցանէ։

Երգ.—

Գոլէճին հասատուելեն առաջ խարբերդ քաղաքին Կրթ. վիճակը.— Պ. Կ. Լուլէճեան։

Խարբերդ ու իր դաշտին Կրթ. զարգացումը վերջին 25 տարուան մէջ.— Տր. Պարնըմ։

Նուագ.— Grand music Duet.

Տեղեկագիր շրջանաւարտներու.— Պ. Մ. Ոբբերեան։

Նուագ. — Hattardston Gallop։

Ժողովուրդը ինչպէ՞ս կը գնահատէ կրթութիւնը.— Բրօֆ. Խ. Նահիկեան։

Տակաւին ինչ կ'ակնկալեմք Գոլէճեն.— Պատ. Ա. Եղոեան։

Jubillee song

Ուղերձ առ բրօֆէսէօրս.— Պ. Կ. Սողիկեան։

Տեղեկագիր.— Բրօֆ. Ն. Ց. Թէնէքէճեան։

Եղանակ.— Norma march։

Հանդիսավայրն է Նուէյլր հօղ, Գոլէճի հիմնադրին անունով ու անունը դեռ հերու կանգնուած, հսկայ սրահ մը, 1500—2000 հոգւոյ տարողութեամբ։ Բեմին կոնակի պատը կանաչ կամարուած է հիւսուած սաղարթներով. սաղարթահիւս պըսակներ կը պատեն սիւներն ալ։ Կանաչ կամարին ներքեւ գլխագիր ու գեղագիր վերադասութիւն մը կայ մեծադիր՝ նորէն կամարաձեւ եւ սա բառերով. «ԵՓՐԱՏ ԳՕԼԷՃԻ ԵՒ ԻՐ ԵՐԷՑ ՍԱՆԵՐՈՒ ԿԷՍ-ՑՈՒԲԵԼԵԱՆԸ»։ Նոյն թղթէ պաստառին վրայ կայ նկարը շողարձակ արեւու մը, գրքի մը եւ գրիչ կաղամարիմը՝ խորհրդանշանելու. Գոլէճը իբրեւ լուսոյ եւ կրթութեան վառարան։ Դրօշներ, աջէն ու ձախէն այդ վերադասութիւնն ու խորհրդանշանը կ'ընդգրկեն, պիտի ըսէի կը հովանաւորեն։ Այդ ամէնուն տակ կը կենան կենդանի չորս մեծ դէմքեր — Մր. Բիկըզ, Գոլէճին արդի նախագահը, Տր. Պարնըմ Գոլէճին հոգեւոր հայրը, եւ հայ երկու բըրօֆէսէօրները։ Իրենց առջեւ ալ կը կենայ ամպիոնը ու ամպիոնին ալ վրայ եւ առջեւ զանազան ծաղկանց բազմաթիւ թաղարներ։ Վերջապէս ատոնց ալ առջեւ երկու սիւներ՝ որոնց վրայ դէմ դէմի կը կենան Տր. Նուէլբրի եւ իր յաջորդին Տր. Կէյթսի խոշոր դիմանկարները։ Այսպէս ու այսքան մը խռնուած ու զարդարուած բեմին երկու քովերը չարուած են բազմաթիւ աթոռներ ու նստարաններ։ Զախակողմի նստարաններուն վրայ բազմած են Գերմ. եւ Ամերիկ. միսիոնարներ եւ ուսիներ, ազգային եկեղեցւոյ եւ դպրոցներու պատուաւոր ներկայացուցիչներ—տեսուչ Տուռսունեան էֆ. Թլկատենցի եւայլն։ Աջ կողմի աթոռները կը գրաւեն Եփրատի հին ու նոր 40—50 զիրար գանող ընթացաւարտներ, որ երբ հանդիսի սկիզբին ներս կը մտնեն, խանդավառ ու երկարաձիգ ծափերով կ'ընդունուին։

Այսքանը հանդէսին արտաքինին կամ երեւոյթին տալէ ետեւ կ'արժէ որ անցնինք աւելի կարեւորին, անոր ներքինին, միջուկին՝ կամ կարեւորութեանն եւ արժէքին։ Իսկ աս ամէն բանէ աւելի կրնայ երեւան գալ ուղերձներու եւ տեղեկագիրներու ամփոփումները մէջ բերելով։ Փիչ մը երկար կ'ըլլայ աս, կ'զգանք, լրագրի մը էջերուն համար, բայց միանգամայն կը հարցնենք թէ ասկէ աւելի ի՞նչ հարկաւոր է լրագրի մը եւ զայն կարդացող հասարակութեան համար— գիտնալ հասարակաց եւ հանրօգուտ հոյակապ հաստատութեան մը ծնունդին ու կատարած գործին 25ամեայ պատմութիւնը, նոյն պատմութիւնը իրականացնող անձերու բերնէն։ Ասիկայ իրաւունքն է նաեւ Գոլէճին հեռաւոր ու մօտաւոր բոլոր բարեկամներուն, որ առանձինն բազմութիւն մըն են եւ հասարակութիւն մը կը կազմեն։

Ուղերձներու ամփոփոյթը կուտանք յայտագրին մէջ նշանակուած նիւթերու եւ ա-

նուններու կարգաւ, առանց հեղ մրն ալ զանոնք կրկնելու։ Միայն թիւեր պիտի դնենք։

1. ԺԹ. դարու սկիզբները ուսումը պարզ կարդալ գրելէ կը բաղկանար սոսկ։ Ուսումնավայր չկար, կամ ըսենք արծաթագործին ու դերձակին խանութը, հոր գործող տէր-պապային ու տիրացուին հորեզբը ուսումնավայրեր էին, գիւղերն ալ ախոռսեֆիները։ Մեծ գրագէտ էր ան՝ որ փոխ ու շարական ըսել, կարդալ ու գրել գիտէր եւ մէջքը տիվիs ունէր։ Անանկը սուրբի կարգ էր։ անոր ձեռքն ու քղանցքը կը համբուրէին։

Մինչեւ 1840՝ Խարբերդի ուսումնական նշանաւոր դէմքերն էին Պէշկէօթիւրեան Տ. Յակոբ քահանան, ուսած Կ. Պոլիս, Փէշտիմալճեանին մօտ եւ իր յաջորդը՝ Յովսէփ վարժապետ, հեղինակ «Բնութիւն Խնդրոց» գիրքի մընալ։ 1840ին Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը՝ Խարբերդի չորս վանքերու առաջնորդներուն ստիպողական հրամաններ կուտայ թաղային դպրոցները բանալու, ու կը բացուին։ Դպրոցի չէնքերը պզտիկ սենեակներ էին, մինակ մէկ պզտիկ սենեակ՝ որ ամէն ինչ էր—սրահ, սերտարան եւ դասարան։ Աշակերտները 60—80՝ վարժապետը մէ՛կ։ Նստարան կամ կահաւորում չունէր. մերկ կամ փսիաթով ծածկուած գետիններ, երբեմն փոշոտ եւ խոնաւ. ընթերցումները՝ բարձրաձայն ու ազմկալի, դասառութիւններ ու դասաւանդումներ՝ խլացուցիչ։ Դասագիրքերն էին Քերական, Կանոն, Ժամագիրք, շատ զարգացածներու համար նաւ Նարեկ (գրաբառ. զի դեռ Քասիմ ու աշխարհաբար չկային) եթէ քիչ մը գիր, քիչ մը թուաբանութիւն, քիչ մը քերականութիւն ալ ասոնց վրայ աւելնային՝ առանկներ հազուագիւտ կ'ըլլային։ Գիրքերու եւ լրագիրներու կատարեալ պակասը կար. Մասիս մինակ կար ու կուգար։ Վէնետիկի գիրքեր էին գտնուածները։ Ասոնցմէ էր Աստուածաշունչը (պատկերազարդ), հատը 1000—1500 դահեկան ու հազուագիւտ հարուստներու սեպհական։ Դպրոցական ժամերը՝ կանուխ առաւօտէ մինչեւ երեկոյ կը տեւէին, մինակ ճաշու ժամանակ մը տալով կէս օրին։ Ինչպէս օրուան միջոցին՝ նոյնպէս տարուան ընթացքին արձակուրդ չունէին։ ամառ ու ձմեռ իրար կը խառնէին, դպրոցին մէջ կ'անցընէին։ Երբ աշակերտք յոգնութենէ ու ձանձրոյթէ թմրէին՝ թոյլ կը տրուէր որ քնանային։ Աշակերտ մը վարժապետին կը յանձնուէր սա խօսքով. «Միսը քեզի՝ ոսկորը մեզի»։ Յանցաւորին պատիժը փայտն ու Ֆալախան էր։ Ամէն երկուշաբթի օր յանցաւորին հետ անմեղն ալ կ'ենթարկուէր այս պատիժին—սրբա Ֆալախային։

Իգական սեռին համար կրթութիւնը անհարկի, աւելորդ եւ գրեթէ անարգ կը համարուէր քան օգտակար եւ հարկաւոր։ Բայց միսիոնարաց գործածած չրջիկ վարժուհիները տակաւ իգական սեռի կրթութեան ճաշակը արթնցուցին։ Այս օրերու նշանաւոր դաստիարակներն էին Թիֆլիսցի Յովհաննէս Վրդ. Ճաֆարեան, Գէորգ էֆ. Նուրճանեան, Մանուկ Վարժ. Տինճեան նաւ Սարգիս, Ռուբէն եւ Գրիգոր վարժապետները ու Բարդկ եւ Ադամ պատուելիները։ (Ու ըսենք հոս, փակագիծի մէջ, ինք Լուլէճեան ալ, որ իբր 70ամեայ է ու իբր 50 տարիէ ի վեր վարժապետ Եփրատի նախակրթարանին մէջ։) Յիշեալները ազգ. կրթական գործիչներ էին։ Իսկ բողոքական կամ միսիոնարական կրթական աշխատաւորները հետեւեալներն են Իրերայաջորդութեան կարգաւ. Է՛ն առաջ Մր. Տրնմոր, իրմէ ետեւ Տքթ. Հուիլըր՝ Տքթ. Պարնըմ՝ եւ Մր. Ալէն։ Այս ատեն սկսաւ Աստուածաբանական դպրոցն ալ եւ միւս դպրոցներու զարգացումը իբրեւ վարժարան, Բարձր. վարժարան մինչեւ Գոլէճ. 25 տարի առաջ։ Միսիոնարներէն վերջ՝ ծառայող մեծանուն հայերը այս հաստատութեանց մէջ, եղած են Պատ. Մարտիրոս Շմաւոնեան, Բրօֆ. եւ Պատ. Մելքոն, Կարապետ վարժապետ, Պատ. Կարապետ Տ. Գասպարեան, Պատ. Մուրատ, Բրոֆէսէօրք Թէնէքէճեան եւ Նահիկեան եւ ուսուցչական ներկայ կաճառին անդամները։

Հիմա որ անցեալին պատկերը ուրուագծուած է ու ներկան ալ ձեր աչաց առջևն է՝ դիւրին է որ ամէն մարդ ինքնիրենը, առանց ինծի կամ ո եւ է միջնորդի, բաղդատութիւնը ընէ։ Միայն մէկ հարցում կ'ուզէի ընել եւ պատասխանը տալ։ Այս հսկայ բարեփոխութիւնն ու բարեշրջութիւնը որո՞ւ կամ որոնց կը պարտինք—հողին տակ պառկող բարերար միսիոնարներու, բնիկ վարժապետներու, հոսկէ բացակայ բաւական ուսուցիչներու ու մանաւանդ Գոլէճի՞ն։ Ցարգանք այս ողջ ու մեռեալ, բացակայ ու ներկայ աշխատաւորներուն։

2.— Կրթութեան ինկածութիւնը, նոյն իսկ բացակայութիւնը բացատրուեցաւ բաւական, պէտք չէ ալ վրան աւելցնել նոր բան։ Կ'ուզէի միայն կրկնել այդ կէտը թէ մանաւանդ իգական սեռի կրթութիւնը չուներ իսկ գոյութիւն։ Աղջիկներու կրթութեան վրայ խօսիլ՝ ծաղու առարկայ ըլլալ կը նշանակեր։ Հրաչք մը չէ՞ որ հիմա տրական Գոլէճին հետ մէկտեղ՝ իգական Գոլէճ մը որ հոս կանգնած կայ, որու ծնունդը ամբողջ երկու տարի միայն վերջ է։ Այդ առջի ժամանակները, որոնց վրայ հիմա կը խօսինք, դպրոց բառը՝ ժողովուրդի մտքին մէջ մինակ շեմքի գաղափարը կը բերեր, կամ գէթ չէնքերէն կը դատէին մարդիկ կրթութիւնը։ Ուր որ դպրոցի չէնքը մեծ ու գեղեցիկ տեսնէին՝հոն տեղի դաստիարակութիւնն ալ մեծ ու մեծարժէք կը համարէին։ Մեր չէնքերը խեղճ էին առաջ՝ ու կրթութիւնն ալ անոնց մէջ այնպէս խեղճ կը սեպուէր։ Մենք ջանացինք, մանաւանդ Տր. Նուէլը ջանաց ու յաջողեցաւ ալ կրթ. մեծ հաստատութիւններ հիմնել։ Ատոր համար դրամագլուխ, մեծ դրամագլուխ, մնայուն դրամագլուխ հայթայթել պէտք էր։ Եւ Տր. Նուէլը որ մեծ մարդ էր, այս մեծ գործը ըրաւ։

Մարդկութեան երկու մեծագոյն օրհնութիւնները եւ քրիստ. քաղաքակրթութեան երկու մեծագոյն մատակարարները— կրթութիւն եւ կրօն ծաւալել եղած է մեր՝ միսիոնարացս՝ նպատակը։ Կրթութիւնը ծաւալեցինք՝ դպրոցները շատցնելով, եկեղեցիին հետ դնելով միշտ դպրոցը, երբեմն 60—70 տեղերու— քաղաքներու եւ գեղերու մէջ։ Այդ դպրոցներուն մէջ աշխարհաբար լեզուին ու գրականութեան մղում տուինք։ Գալով մեր կրօնա—կրթական գործին գերագոյն նպատակին՝ ու Գոլէճին այժմու նըպատակին, «հաց չինելու գաղտնիքը» սովրեցնել եղած չէ ու չէ աշակերտաց, որչափ ճկարագիր ու նկարագիրի տէր մարդ, օգտակար մարդ պատրաստել ժողովուրդին, երկրին ու վեհապետին։

3.— Տեսնենք հիմա թէ քանի եւ որպիսի զաւակներ սրտագրած է այսքան մեծ զոհողութիւններով եւ այնքան բարձր նպատակներով հիմնադրուած Եփրատ Գոլէճ, այս (25) քսանեւհինգ տարիներու միջոցին, եւ միայն տրական ճիւղէն։

177 հատ են 25 տարիներու 25 շրջանաւարտ կարգերու սաներու թիւը։ Ասոնցմէ 161ը ողջ եւ 16ը հանգուցեալ։ Հանգուցեալոց 12ը իրենց ծննդավայրին մէջ մեռած են իսկ 4ը օտար երկնքի ներքեւ։ Այս 177 շրջանաւարտները եկած են 38 քաղաքներէ եւ գիւղերէ։

106 հատը կը վերաբերէին ուղղակի Խարբերդու, այսինքն քաղաքին ու դաշտին։

71 հատը շրջակայ 18 քաղաքներուն եւ գիւղերուն, որոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնեն Մալաթիա եւ Ակն։ Պիթլիս ու Վան հեռաւորագոյն տեղերն են։ Գալով սաներու այժմու բնակավայրերուն՝68 հատը Ամերիկա են (Նիւ-Եորքէ մինչեւ Սան Ֆրանչիսքօ), 6 հատը՝ Անգլիա, Զուիցերիա, Եթովպիա, Հնդկաստան ու Պարսկաստան. 87 հատը՝ մեր երկրին մէջ ու 16 հատը՝ հանդերձեալ աշխարհ։ Իրենց գործերը, 48 հատը՝ Ուսուցիչ, ուսուցչապետ եւայլն։ 32 հատը՝ վաճառական (մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ), 21 հատը՝ արհեստաւոր (փորագրիչ, լուսանկարիչ, գործաւոր), 18 հատը՝ կամ տա-

սանորդը՝ ձերնադրեալ կղերական, 13 հատը բժիշկ ու բժշկական ուսանող, 10 հատը՝ երկրագործ, 4 հատը՝ աստուածաբանական ուսանող՝ կամ ոչ-ձեռնադրեալ պաշտօնեայ, 4 հատը՝ դեղագործ 2 հատը՝ երկրաչափ, 2 հատը՝ հիւպատոսարանի պաշտօնեայ, 3 հատը՝ փաստաբան կամ օրէնսգիտական ուսանող։

4.— Հետագայ երեք տեղերու (Խարբերդ, Հիւսէյնիկ, Մէզրէ), երեք հասարակութիւններու (Բոզ. Լուս. Լատին), եւ երեք միսիոնարութիւններու (Ամերիկա, Գերմ. եւ Լատին) կրթական վիճակագրութիւնները պիտի ցուցնեն թէ ժողովուրդն ինչպէ՛ս կը գնահատէ կրթութիւնը։

Խարբերդ. Եփրատ Գոլէճ՝ 934 աշակերտ Խարբերդ վարի թաղի Աւետ. ժող. 200 աշակերտ, Լուս. աշակերտք վերի ու վարի թաղ՝ 350, Լատինք վարի թաղ՝ 220։ Գումար՝ 1704. Մեզրէ Գերմ. դպրոց՝ 800, Լուս. 390, Հայ կաթոլիկ 60, Լատին 310, գումար 1560։ Հիւսէյնիկ. Աւետարանականք 245, Լուս. 353, Լատինք՝ 42 գումար 640 Համագումար 3904։ Համագումար բողոքականաց՝ 2179, Լուսաւորչականաց՝ 1903, Կաթոլիկաց՝ 632։ Այլ հաշիւ։ Այս (3904) աշակերտաց 2432ը մի միայն Եփրատեան Ուսուցիչներու ուսանողներ են, 840ը Եփրատեան եւ ոչ-Եփրատեան խառն ուսուցիչներու ձեռաց տակ են, ու 632ը միայն անկախ Եփրատ։ Դպրոցական վարչութիւնք. Ամերիկեան կամ միսիոնարական վարչութեան ներքեւ 934 հոգի, Գերմ. վարչութեան՝ 802, Լատինաց՝ 672, Բնիկներու՝ 1598։ Եփրատի 1904ի եկամուտը՝ 1812,11 Օսմ. ոսկի որու 687.65ը դասագին ու միւզիքի, 940.37ը կերակուրի 184.19ը դասագրքի։ Վճարողները Եփրատի 934 աշակերտաց 174ը որբեր են, որոց համար բարեբարներ կը վճարեն 150 Օսմ ոսկի, մնացեալ 682ը 250 Օսմ. ոսկի օգնութիւն կ'ընդունին՝ եւ 1412.11 Օսմ. ոսկի կը վճարեն։ Այս 682ը 440 ընտանիքներու կը վերաբերին, ինչ որ կը ցուցնէ թէ մէն մի հայր $3^{28}/_{100}$ Օսմ. ոսկի կը վճարէ։ Ասոնցմէ 120ը՝ տարեկան 10 ոսկի կը վճարեն եւ կան որ 30, 20, 12, 10, 5 Օսմ. ոսկի։ Եւ չատեր աղքատ կամ միջին դասակարգերէ են, որով իրենց ամբողջ տարեկան եկամտին $^1/_4$ը, երբեմն $^1/_3$ը կ'ուտան։ Արդ չափազանցութիւն պիտի չըլլայ ըսել թէ խարբերդցիք կրթամոլ են։

Բայց բաները այսպէս են 1878էն սկըսած։ Այդ թուականէն առաջ գրեթէ չկար ամբողջ վճարող կամ վճարել սովրող անկախ ուսանող։ Ասկա իսկ ուսում մը եղաւ խարբերդցիին համար՝ որ բոլորովին ձրի կրթութենէ ճամբայ ելաւ։ Երբեմն ձրի էր ամէն բան, նոյն իսկ հագուստ ու կերակուր։ Բայց տքթ. Նուէլը եւ իր ընկերներ տակաւ եւ աստիճանաւ տալ ու վերջապէս ամէն ինչ եւ ամբողջովին տալ սովրեցուցին ժողովուրդին։

ՄԻՀՐԱՆ Ց. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

Խարբերդ

(Մնացեալը յաջորդ թիւով)

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՄՈՆ ՊԼԱՆԻ ՎՐԱՑ

Նուիրական բան մը չկայ հարտարագէտներուն համար։ Այն երկաթուղին, որ դէպի Պլանի գագաթը պիտի առաջնորդէ բուռն յուզումներու հետամուտները, սկսած է շինուիլ։ Բազմաթիւ իտալացի գործաւորներ նշանաւոր լերան կողերուն վրայ կ'աշխատին։ Բնութեան գեղեցկութիւններէն մէկը եղող Ալպեանց այդ գագաթն ալ կոչնցնէ իր հմայքը։ Երկաթուղիի այդ գիծը, 18 քիլոմէթը երկայն, լեռներուն երկայնքը պիտի դառնայ օձապտոյտ, կտրելով անցնելով հեղեղատներ, քարակոյտեր եւ սառնարաններ։ Այսպէս պիտի դիւրանայ Մոն Պլանի վերելքը, որ շատ քիչերուն միայն մատչելի էր։ 100 ֆրանքի փոխարէն, երկուսարահներէ բաղկացած վակոն մը 80 զբօսաշրջիկ պիտի փոխադրէ սառուցիկ կողերուն վրայ։ Դիւնեատուն մը ալ պիտի հաստատուի լերան գագաթին վրայ։ Արկածները առաջքը պիտի դառնան ալ ևս։

ԹՈՄԱՍ ՔԱՐԼԱՅԼ

Անգլիացի ժամանակակից նշանաւոր ատենաբան մը, իր մէկ բանախօսութեան մէջ—որուն նիւթն է Թոմաս Քարլայլ—կ'ըսէ. «Եթէ ԺԹ. դարու ամէն մէկ գիտութեան ներկայացուցիչ մը յիշել պէտք ըլլայ, Թ. Քարլայլ, իբր մեծ քարոզիչ մը ամէնէն առաջ պէտք է յիշել, որովհետեւ մարդը իր կենդանի խօսքերով մարդկութեան զգացումներուն եւ յուզումներուն կը խօսի»։ Առաջին ակնարկով թերեւս բաւական զարմանալի թուի թէ՝ ինչպէս կ'ըլլայ որ Քարլայլ իբր մեծ քարոզիչ մը կը ներկայացուի, քանի որ իր կեանքին մէջ ո՛չ եկեղեցիի հովուութեան նուիրական պաշտօնը վարեց եւ մինչեւ իսկ գէթ անգամ մը բեմէն, ամպիոնէն չխօսեցաւ ժողովուրդին։ Բայց պէտք է յիշել որ, միայն պաշտօնական քարոզիչներու բառերն ու խօսքերը չեն որ ամենամեծ ազդեցութիւնները կը գործեն։ Մարդ մը, որ թէ՛ իր հոգիովը եւ սիրտովը ու մանաւանդ իր կեանքովը ու գրիչովը կը քարոզէ, չպիտի՞ ուզէիք առաջին տեղը տալ անոր, միթէ Յիսուս ալ իր կեանքովը չքարոզե՞ց։ Ահաւասիկ յիշեալ բանախօսութեան ամփոփումը; ուր Քարլայլ իր գլուխ-գործոցին հետ կը քննուի։

Պիտի ուզէի՞ք որ ժողովրդական քարոզիչի մը անունը տայի, իբր ներկայացուցիչը անցեալ դարու Աստուածաբանութեան։ Սբբրմանը՝, Մարդինո՞ն եւ . . .։ Առաջինը՝ որուն տիտանեան զօրութիւնը նոր կեանք մը տուաւ հին եւ մեռնելու մօտ Աստուածաբանութեան մը, փառաւոր յիշատակ մը թողուցած է. իսկ Մարդինոն, որ կրօնքը եւ փիլիսոփայութիւնը իրար միացուցած անքակտելի հիւսքով մը, անջինջ տեղ մը տրուած է իր անուան կրօնական պատմութեան մէջ։ Բայց նախընտրութիւնը Քարլայլինն է— որ Աստուածաբանութեան ուսանող սնգամ չեղաւ— որուն գիրքերուն ազդեցութիւնը աւելի լայն շրջանակի մը մէջ գործած եւ մեծ ազդեցութիւններ առաջ բերած են։

Էմբրսըն, որ անգամ մը այցելեց անոր Քրէյկընթոօքի մէջ, հետեւեալ կերպով կը նկարագրէ. «Տունը ամայի ցախալից բլուրներու մէջ գտայ ուր առանձնացեալ գիտունը իր հզօր միտքը կը սնուցանէր։ Բարձրահասակ, նիհար, ցցուած ճակատով և խօսելու զարմանալի յատկութեամբ օժտեալ մարդ մը»։

Ի՞նչ էր Քարլայլի պատգամը և ի՞նչ քարոզեց։ Ճշմարտութիւն և փութաջանութիւն, առանց որոնց ոչ ոք կարելի է իրապէս մեծ անուանել, որովհետև այնպիսի ատեն մը երեւցաւ որ խորհրդածութիւն, իմաստասիրութիւն եւ արուեստ դեռ ծանծաղ էին, ամէն տեղ բանաձեւութիւն կը փնտռուէր որ իրականութեան մէջ օգուտ մը ունենալէ հեռու էր։ Սկզբունքներ չկային, և եղածներն ալ վերի վերոյ բաներ էին, որոնցմով ընթացք մը, նպատակ մը և դաղափար մը ազնուացուէր։

Երբ առաջին անգամ Քարլայլ երեւցաւ, ԺԸ. դարու փիլիսոփայութիւնը մարելու վրայ էր ու ԺԹ.ին սկսած էր հսկայ յառաջդիմութիւններ ընել Գերմանիոյ մէջ։ Նիւթապաշտ եւ օգտապաշտ փիլիսոփայութիւն իրենց շատ մը հետեւորդները ունեցած էին որոնց հանդէպ Քարլայլի հոգին չկրցաւ համբերել ու իր խօսքերը կրակէ հեղեղի մը պէս իջան իր ապրած դարու անամէջ փիլիսոփաներուն վրայ։

Ճշմարտութիւն և փութաջանութիւն. ասոնք էին առաջին եւ ամէնէն էական պէտքերը։ Սարդերը Բիսարդըս այդ մեծ ինքնակենսագրական յայտնութիւնը, ծայրէ ի ծայր այդ պատգամը կը գոռայ։ Ընկերութեան ամբողջ դասակարգերը, ատոնց ապրելակերպը, հաւաքոյթները, հագուստները —որոնք աղքատը հարուստէն կը զատեն— եւ ամբողջ շռայլութիւններին աննշան բաներ են փութաջան մարդու մը համար։ Կեանքը մեծ եւ ահեղ դաս մըն է, ամէն մարդ պէտք է առիթէն օգտուի ճշմարիտը գտնելու։ Ա-

ելի աղէկ է, շատ մը կորովի մտքի տէր մարդոց կարծիքին համեմատ, կասկածիլ եւ քննել, քան թէ կոյր զկուրայն հաւատալ։

Եւ այսպէս, Քարլայլի գրած էն սքանչելի էջերը, Սարդեր Բիսարդերսի երկրորդ գիրքին երեք գլուխներն են. «Ցաւիտենական Ոչը, Անտարբերութեան Կեդրոն և Ցաւիտենական Այոն, Ճշմարիտը»։ Ասոնք իր հոգիին երեք վիճակները կը նկարագրեն, երբ տժգոյն անհաւատութիւնը ջնջել կուտար ամէն ինչ որ սորված էր կրօնքներու մասին իր մօր ծունկերուն վրայ, յետոյ անտարբերութեան յետաշրջական ժամանակամիջոցը եւ վերջապէս լուսաւոր օրուան հետզհետէ ընդ աղօտ նշմարուիլը ու Աստուծոյ, պարտականութեան, սիրոյ եւ Ցաւիտենական կեանքի տրամաբանական խոր ապացոյցը։

Նախ՝ անհաւատութեան ժամանակամիջոցը։ Առաջնորդ մը չկայ ու ինք «կեանքի Սիպիլեան քարայրին» մէջէն, հարցում հարցումի ետեւէ կը պոռայ իբր պատասխան ընդունելով լոկ արձագանգ մը։ «Ուրեմն այս չքնաղ աշխարհը սոսկալի անապա՛տ մըն է ուր վայրի անասուններուն գոչումը մարդոց աղաղակները կը լսուին. ու պանդուխտը առաջնորդող, ցորեկը ամպէ եւ գիշերը կրակէ սիւնը չկայ»։ Այս գաղափարները որոնք կապարի սարկու ծանրութեամբ կը ճնշէին իր միտքը, վերջէն հասկցաւ որ Տէրոջը մասնաւոր առաջնորդութեամբը եղած էր։

Այսպէս, նմանապէս ի բաց թօթափեց հին նախապաշարումներ եւ բացառումներ, բայց նաեւ մեծ յայտնում մը ըրաւ թէ՝ այս մեծ տեսանելի նիւթական տիեզերքէն, այս զօրութիւններու մեքենաներէն անդին, կայ նաեւ անտեսանելի աշխարհ մը, թէ՝ իրական զօրութիւնները տեսանելի իրերու որոնք հագուստներ են միայն— մէջ չեն, այլ անտեսանելիներու որոնք հոգի (sprits) են։ «Մեր ամբողջ օրական կեանքը հոգեւոր եւ ինչ որ կ'ընենք կը բղխի գաղտնիքէ ու անտեսանելի զօրութիւններէ»։

Այո՛, մարդուն հոգին կը կառավարէ իր մարմինը։ Կամքն է որ աշխարհ իր ստեղծման նպատակին կը հասցնէ։ Այս ահագին, անհուն տիեզերքը, այս զարմանալի գործասեղանը իր դարաւոր սքանչելի կկոցով, այո՛ այս մեծ խորհրդաւոր լայնատարած երկինքը, այդ անհամար լուսաւորները որ փռուած են անհուն միջոցին մէջ՝ մարդ չստեղծեց զանոնք եւ ոչ ալ կը կառավարէ, հապա ո՞վ իզոյ բերաւ ու կը շարժէ զանոնք իրենց ոլորտին, շաւղին մէջ։ Ատոնցմէ անդին չկա՞յ անտեսանելի հոգի մը։ Պիտի ուզէիք նիւթական զօրութեան մը վերագրել այն ամբողջ սքանչելիքները, որոնց հանդէպ մեծ մտքեր խոնարհած են։

Իր երիտասարդի խանդն ու աւիւնը մեռած էին հաւատքներու կքումին տակ և իր յուսահատութեան տաքութեան սաստկութենէն ատանկ ատեն մը անապատի վերածուեցան, բայց «երկրորդ մարգագետին մը պիտի ըլլար ուր մայրիներու շուքին տակ, երաշտութիւն եւ կասկած պիտի անհետանային»։

Օր մը, մոլորանքի մը ատեն, կը նստի սարահարթի մը վրայ երեսը դէպի բարձրաբերձ լեռներուն դարձուցած։ Բնութեան զարմանալի համաձայնութիւնը կը գրաւէ իր ամբողջ էութիւնը։ Գեղեցիկ, մեծափառ գողտրիկ բնութիւնը կարծես կը բսբայ, կը խօսի իրեն զարմանալի դիւթանքով մը։ «Ի՞նչ է բնութիւնը, ի՞նչու քեզ Աստուած չանուանեմ։ Միթէ Աստուծոյ ապրող հագուստը չէ՞ք, ո՞վ երկինք, միթէ Ան չէ՞, որ կը խօսի քեզմով եւ քու ամէն գործերուդ միջոցաւ, որ կ'ապրի եւ կը սիրէ, կը սիրէ ու կ'ապրի քու եւ իմ մէջս»։

«Նախագաղափարներ», կը շարունակէ գրել եւ որ Քարլայլի էն դասական կտորն է իր ամբողջ գրութիւններուն մէջ, «Նախագաղափարներ, ըսէ՛ք նախապայծառութիւններ ինկան խորհրդաւոր կերպով մը իմ վրայ այդ ճշմարտութենէն եւ ճշմարտութեանց սկիզբէն։ Նովա Զէմպլայի մէջ,

Այո՛, մարդուն հոգին կը կառավարէ իր մարմինը։ Կամքն է որ աշխարհ իր ստեղծման նպատակին կը հասցնէ։ Այս ահագին, անհուն տիեզերքը, այս զարմանալի գործասեղանը իր դարաւոր սքանչելի կկոցով, այո՛ այս մեծ խորհրդաւոր լայնատարած երկինքը, այդ անհամար լուսաւորները որ փռուած են անհուն միջոցին մէջ՝ մարդ չստեղծեց զանոնք եւ ոչ ալ կը կառավարէ, հապա ո՞վ իզոյ բերաւ ու կը շարժէ զանոնք իրենց ոլորտին, շաւղին մէջ։ Ատոնցմէ անդին չկա՞յ անտեսանելի հոգի մը։ Պիտի ուզէիք նիւթական զօրութեան մը վերագրել այն ամբողջ սքանչելիքները, որոնց հանդէպ մեծ մտքեր խոնարհած են։

Իր երիտասարդի խանդն ու աւիւնը մեռած էին հաւատքներու կքումին տակ և իր յուսահատութեան տաքութեան սաստկութենէն ատանկ ատեն մը անապատի վերածուեցան, բայց «երկրորդ մարգագետին մը պիտի ըլլար ուր մայրիներու շուքին տակ, երաշտութիւն եւ կասկած պիտի անհետանային»։

Օր մը, մոլորանքի մը ատեն, կը նստի սարահարթի մը վրայ երեսը դէպի բարձրաբերձ լեռներուն դարձուցած։ Բնութեան զարմանալի համաձայնութիւնը կը գրաւէ իր ամբողջ էութիւնը։ Գեղեցիկ, մեծափառ գողտրիկ բնութիւնը կարծես կը բսբայ, կը խօսի իրեն զարմանալի դիւթանքով մը։ «Ի՞նչ է բնութիւնը, ի՞նչու քեզ Աստուած չանուանեմ։ Միթէ Աստուծոյ ապրող հագուստը չէ՞ք, ո՞վ երկինք, միթէ Ան չէ՞, որ կը խօսի քեզմով եւ քու ամէն գործերուդ միջոցաւ, որ կ'ապրի եւ կը սիրէ, կը սիրէ ու կ'ապրի քու եւ իմ մէջս»։

«Նախագաղափարներ», կը շարունակէ գրել եւ որ Քարլայլի էն դասական կտորն է իր ամբողջ գրութիւններուն մէջ, «Նախագաղափարներ, ըսէ՛ք նախապայծառութիւններ ինկան խորհրդաւոր կերպով մը իմ վրայ այդ ճշմարտութենէն եւ ճշմարտութեանց սկիզբէն։ Նովա Զէմպլայի մէջ,

նաւաբեկեալին՝ արեւագալէն աւելի անուշ, ո՜հ, ժխորի մը մէջ, մոլորեալ լացող մանկիկի մը՝ իր մօրը ձայնին եւ ցամ երկնային երաժշտութեան մը մեղմ հոսանքներուն պէս, իմ զայրացկոտ սրտիս եկաւ այս աւետիսը, Տիեզերքը մեռած եւ դիւական չէ. ոչ ալ մեռելական ոգիներով ու ուրուականներով լեցուն դամբարան մը. այլ երկնային եւ Արարիչինս»։

Տեսէ՛ք այս մեծ կասկածողին ու քննողին եւ սիպելեան նկուղին մէջէն պոռացողին գերագոյն խօսքը «տիեզերքը մեռած եւ դիւական չէ, այլ երկնային եւ Արարիչինս»։ Եւ այսպէս կ՚ըսէ. «Հիմա տարբեր աչքերով ալ կրնամ նայիլ իմ ընկեր արարածներուս, անհուն սիրով եւ անհուն գորովով մը։ Թշուառ, մոլորեալ արարած, դուն ալ ինծի պէս յոգնած չե՞ս. հոգ չէ, հագուստդ ըլլայ հարուստին վերարկուն թէ աղքատին ցնցոտին, կարծածիդ չափ յոգնած եւ բեռնաւորուած չես եւ (մարմինիդ) հանգստավայրը լոկ գերեզման մըն է»։

Քարլայլի «Յաւիտենական այո»ին 19րդ դարու ըրած յայտարարութեան արժէքը շատ մեծ է եւ տիեզերքի գոյութեան ու մարդուս բանական կարողութեան հարցին զոհացուցիչ լուծումն է։ Գործնական կեանքի համար ալ մեծ է ատոր արժէքը։ Կեանքի բանալին պարտականութիւն է։ Մարդ պէտք է ընէ ինչ որ պարտի ընել. «Հնազանդութիւնը մեր տիեզերական ճակատագիրն եւ պարտականութիւնն է, ուր չը-ծռողներ պարտին կոտրել»։ Բայց հնազանդութիւնը առաջնորդ մըն է եւ ոչ թէ, շատերուն սխալ ըմբռնումին համեմատ, գերութիւն։ Ծառայութեան ոգին կրնայ միշտ մեր առաջնորդն ըլլայ միայն թէ պէտք չէ որ ծոյլ ըլլանք։ «Ըրէ ամէնէն մօտ պարտականութիւնդ, զոր իրր պարտականութիւն կը ճանչնաս եւ երկրորդը շատոնց յայտնի պիտի ըլլայ։ Զկայ դիրք մը, կացութիւն մը որ իր իտէալը չունենայ եւ այն աղքատ, թշուառ ներկան ուր մարդ կը կենայ եւ կ՚ապրիս իտէալ մը պահած է մարդուն։ Գործէ, հետապնդէ եւ հետապնդումիդ հաւատարիմ ապրէ»։ Ցիրաւի աշխատասէր մարդու մը համար, գործէ տրտնջելու բան չկայ։

«Մարդուս մէջ, երջանկութեան սէրէն աւելի անուշ եւ բարձր զոհացում մը կայ. ապերջանկութիւն մարդուս մեծութենէն յառաջ կուգայ որովհետեւ իր մէջ անհունութիւն մը կայ որ իր բոլոր խորամանկութիւնովը հունաւորին տակ չկրնար թաղել»։

Ու այսպէս, Քարլայլ քարոզեց իր գրչով որուն գլխաւոր քարոզները Սարդոր Ռիսարդոսի մէջ ուղեցինք փնտռել։ Ասոնցմէ զատ «Ներկայ եւ Ապագայ», «Վերջին գրութիւններ» եւ դեռ ուրիշ գործերը միեւնոյն անուրանալի աւետարանը կը քարոզեն, Տիեզերքն անդին Աստուած եւ պարտականութիւն՝ մարդուս նշանաբանը։ Իր ներկայացուցած հերոսները, իրենց գործքերուն հերոսներն են եւ հազուագիւտ ալ են ատոնք, որովհետեւ պէտք է գիտնալ որ, ամէն տեսակն գործ պանծալի չէ եթէ ճըշմարտութեան մը եւ բարձր իտէալի մը ներշնչումովը չէ եղած։ Մեծն Ֆրէտերիքի մէջ, բացորոշապէս նշուած են ասոնք։

Ուրեմն ի՞նչ էր Քարլայլի գրութիւններուն ազդեցութեանց համագումարը։ Իր ծննդեան եւ մահուան թուականները պիտի կրնան մեզ գաղափար մը տալ այն շրջանին մասին որուն մէջ ինք ապրեցաւ։ 1795ին աշխարհ եկաւ եւ երկար տարիներու ծանր աշխատութենէ մը վերջ, 1881ին Զէլսի հաուզի մէջ անխռով մահով մը հոգին աւանդեց։ Դժուարամարսութեան հետ կռուողներէն մէկն ալ ինք էր, որուն ազդեցութենէն ջլացիք բնաւորութիւն մը ստացաւ, այնպէս որ շատ անգամ անծանօթ հիւրերը կը մերժէր։

Քարլայլ իր պատանեկութեան ատեն տեսաւ որ աշխարհը կեղծիքով եւ խաբէութեամբ լեցուն էր եւ մարդիկ աւելի հաճոյքի եւ ուրախութեան տուած էին ինքզինքին։ Անկեղծութիւնը հազուագիւտ բան մը դարձած էր։ Իր ապրած դարուն 40—60ի

ատենները, խորին նախանձախնդրութիւն մը սկսաւ հետզհետէ թափանցել Անգլիացի ընկերութեան մէջ. ասոր միացաւ ճշմարտութեան յայտմանը համար գրաւոր փաթաք մը, որոնք սկսան շատ մը ուղղութեամբ գործել։ Ս. Գրոց խոր քննութիւն մը եւ Աստուածաբանութեան մեծ եւ նոր կազմութիւն մը յառաջ բերաւ, փիլիսոփայութեան հոգեկան կրօնական ձեւ մը տուաւ եւ գիտնական մարդոց յարգանքն առաւել եւս խորացուց գիտական նորութիւններու հանդէպ որոնք օրըստօրէ ի յայտ կուգան։ Ամէնէն աւելի մարդասիրութեան եւ բարեկարգութեան սէրը արթնցուց, որոնց մեծ ազդեցութիւնը օրինագիրքին վրայ երեւցաւ։

Այս ամբողջին մէջ Քարլայլ անձամբ շատ ջնջին բաժին մը ունեցաւ բայց իր խօսքերն ու գրութիւններն էին որոնք դրդեցին այս գործքերուն հեղինակները։

Մ. Գ. ԾԵՐՈՒԿԵԱՆ

Մարզուան

ԳԱԻԱՌԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԵՈԶՂԱՏ

Եոզղատ Էնկիւրիի Կուսակալութեան միւթասարրըֆանիստ անուանի քաղաք մըն է։ Ծովու մակերեսէն իբր 4000 ոտք բարձրութիւն ունի։ Քաղաքին հաստատման թըուականը 200 տարին չանցնիր։ Ամբողջ բընակչութիւնն է իբր 25,000 հոգի, Իսլամ, Հայ, Յոյն։

Քաղաքը շինուած է Սօղուգ-Օլուգ եւ Նօհուտլը կոչուած երկու բլուրներու միջև։ Բնական տեսարանները գեղեցիկ, օդն ու ջուրը առողջարար են, տուները փայտաշէն եւ ճարտարապետական արդի մեթոտով շինուած, մեծաւ մասամբ եռայարկ։ Իւրաքանչիւր յարկ ամէն կողմէ բաղմաթիւ լուսամուտներով զարդարուած, տանիքները կղմինտիրներով ծածկուած, պատերը սպիտակ ծեփով եւ մէն մի տան կից մէյմէկ փոքրիկ պարտէզ գտնուելուն համար, քաղաքին ընդհանուր տեսարանը յոյժ աչքառու եւ գեղեցիկ է։

Սօղուգ-Օլուգ պուրակ մըն է, որ քաղաքին հարաւային կողմն է, եւ իբր կէս ժամ հեռաւորութիւն ունի։ Քաղաքէն մինչեւ հոս չինուած կառուցի մը կայ, որ երթեւեկութիւնը կը դիւրացնէ։ Այս պուրակը բնական գեղեցկութեամբ կենսանորոգ ջուրով, առողջարար օդով, բանաստեղծական դիրքով եւ հաճելի տեսարանով խիստ ընտիր զբօսավայր մըն է. սակայն ցաւալի է որ ժողովուրդը զայն ըստ արժանւոյն վայելել չգիտեր։

Ցիշատակութեան արժանի քանի մը շէնքերուն առաջինը ու էն հոյաշէնն է մեծ մզկիթը (Ճամի Քէպիր), որու շինութեան թուականը 80 տարին չանցնիր։ Իր ճարտարապետական գեղեցկութեան կողմանէ նշանաւոր է։ Անոր կից «Մէյտան-Զալչըսը»ին վերեւ նորակառոյց աղբիւրն ալ իր շքեղութիւնով հիանալի տեսարան մը կը պարզէ դիտողներուն։ Կառավարութեան շէնքն ալ գեղեցիկ շէնք մըն է եւ մօտը մեծ ժամացոյց մը կայ։

Եոզղատէ կ'արտածուի գլխաւորաբար ցորեն, թիֆթիկ, գազի խէժ, տորոնի արմատ (ճէհրի)։ Եոզղատ «Պօզուգ»ի գիւղերուն կեդրոն ըլլալով, գիւղացիներուն հետ բաւական գործ կ'ունենայ։ Աչնան այս եղանակին ամէն օր իբր 800 սայլ քաղաք կը մտնէ, ասոնք փայտ, ածուխ, խաղող, ատաղձ, ալիւր, ցորեն ևլն. կը բերեն քաղաք, եւ կը ծախեն։

Ժողովուրդը քաղաքավար է, եւ առհասարակ արհեստներով եւ վաճառականութեամբ կ'զբաղի, սակայն արհեստներու մէջ պահանջուած յառաջադիմութիւնը եւ կատարելութիւնը չերեւիր։ Վաճառականութիւնն ալ սահմանափակ է։ Եոզղատի պազարը հռչակաւոր է, եւ ամէն տարի մայիս

ամէն սկսելով, չարաթը երեք օր տեղի կ'ունենայ, եւ եօթը չաբաթ կը շարունակէ։ Այս պաղարին համար Տաճկաստանի չատ մը քաղաքներէն բազմաթիւ վաճառականներ կուգան, ձի, էշ, ուրջառ, ոչխար, ուղտ եայլն գնելու համար։ Տարուէ տարի իբր 30 հազար ոսկի կը ներածուի քաղաքին մէջ։ Այս վիճակը քաղաքին առեւտուրին մեծ զարկ կուտայ։ Սակայն կ'ըսուի թէ պաղարը այժմ առաջուան չափ զօրաւոր չէ։

Բողոքական ժողովուրդ.— Հոս Աւետարանի գործը սկսած է 1855—56ին եւ մինչև ցարդ քաղաքիս մէջ աշխատած են 5 Միսիոնար, երկուքը ձեռնադրեալ հովիւ ըլլալով, 16 քարոզիչ, 4 քարոզչուհի, 21 ուսուցիչ, 19 վարժուհի։ Վերջինները միշտ իրենց հետ մէկ կամ երկու օգնական ուսուցիչներ ունեցած են։

Եկեղեցին 1858 Սեպտ. 12ին Մր. Պոլի և Տքթ. Ճուիթի ձեռամբ մէկ կին և ինը այր անդամներով կազմուած է։ Այդ ատենէն մինչեւ հիմա այր եւ կին, գրեթէ կէս առ կէս ըլլալով 1240 անդամ ընդունած է։ Սակայն այսօր իբր 50 անդամ կը գտնուին, ասոնցմէ մեծամասնութիւնը կին է։ Մինչեւ հիմա եկեղեցւոյ անդամներէն 44ը մեռած են, իսկ մնացեալները այլ եւ այլ քաղաքներ ցրուած են։ Կիրակի առաւօտեան պաշտամունքին միջին հաշուով իբր 200 հոգի կը գտնուի, իսկ երեկոյեան դասին իբր 100։ Երիտ. Քրիստոնէական Ընկերակցութիւնը բաւական տկար վիճակի մէջ է։ Եկեղեցին տարին իբր 30—36 ոսկի հոգեւոր տուրք կը վճարէ, որ թէ ներքին այլ եւ այլ ծախքերու, եւ թէ դուրսերը օգնելու համար կը գործածուի։ Պատ. Միսիոնարներն ալ ամսիոնի ծախքին համար տարին իբր 25 ոսկի կուտան։ Այժմ եկեղեցին ունի իբր 700 ոսկի դրամ որ եկեղեցի եւ դպրոցի շէնքեր շինուելու համար պիտի գործածուի։ Այս օրերս եկեղեցիին կից ընդարձակ տեղ մը գնուեցաւ 170 ոսկի, եւ լիայոյս ենք թէ չատ չանցած շէնքի կառուցման գործն ալ պիտի սկսի։ Այսօր եկեղեցին Վեր. Ք. Եազուպեանի պէս փորձառու, առաքինի եւ կարող գործաւոր մը ունի։

Դպրոցներ.—Բողոքականներուն դպրոցները գրեթէ միշտ բարձր դիրք մը ունին քաղաքին մէջ. 18—20 տարիէ ի վեր գոլէճի մը ընթացաւարտ եւ կարող ուսուցիչներ պաշտօնավարած են, եւ դպրոցին դիրքը միշտ փայլուն պահել կարողացած են։ Միայն տարի մը ստիպմամբ, Կեսարիոյ դպրոցին ընթացաւարտներէն մին ուսուցչութեան կանչուած է։ Տղայոց եւ աղջկանց դպրոցներն ալ բազմաթիւ ընթացաւարտներ ունեցած են, որոնցմէ չատեր կարեւոր գործերու եւ պաշտօններու վրայ կը գտնուին, եւ ոմանք գոլէճներ։ Անցեալ տարի տղայոց վարժարանը միջին հաշուով 95 աշակերտ ունեցաւ, որոնց հազիւ 10—15ը բողոքականի զաւակներ էին, իսկ մնացեալները Լուսաւորչականի զաւակներ։ Ասոնցմէ չատեր քաղաքին ազգայիններուն էն պատուաւոր եւ էն առաջնակարգ անձանց զաւակներն էին։ Մինչեւ հիմա քաղաքիս պատուաւոր անձանց զաւակները այսքան մեծ թուով բողոքականաց դպրոցը յաճախած չէին։ Տարեկան հարցաքննութիւնները մեծ բազմութիւններու ներկայութեան յոյժ փայլուն կերպով կատարուեցան։ Լիայոյս ենք թէ այս տարի եւս նոյն համեմատութեամբ աշակերտներ պիտի ունենանք։ Հետզհետէ մեր աշակերտները չատնալու վրայ են։ Աղջկանց վարժարանը երեք տարիէ ի վեր կը պաշտօնավարէ Տիկին Ովսաննա Ա. Թորոսեան։ Ունի միջին հաշուով իբր 42 աշակերտուհի։ Պատ. Միսիոնարներ դրամական օգնութիւններ կ'ընեն երկսեռ դպրոցներուն եւ մանկապարտէզին։

Լուսաւորչականները, մէկ եկեղեցի, յոտեղապահ մը, հինգ քահանայ, մէկ ազգային վարժարան (մայր վարժարան), երկու թաղային վարժարան, եւ մէկ աղջկանց վարժարան ունին, եւ իբր 1000 աշակերտ։

Բուն քաղաքէն Լուս. եւ Բողոք. մինչև հիմա 50է աւելի աշակերտներ Մարզուանի գոլէճը գացած են եւ իբր 12 հատ ընթացաւարտ ելած են։

Ցոյցերը, մէկ եկեղեցի ունին, երկու քահանայ եւ իբր 250 երկսեռ աշակերտ։

ԱՐԱՄ Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ԿԱՂՄՈՒԱԾՔԸ

Մեր գործարանային յօրինուածութեան անզօր ախտաժէտ մէկ հանգամանքն է, որով տխուր եղած ենք մենք։ Անձնական բանաստեղծներ գոյութիւն չպիտի ունենային մեր մոլորակին վրայ եթէ հոգիի ու սրտի օրօրանն եղող մեր մարմնական կազմուածքին գործարանաւորութիւնը խարխլած ու անզօր չըլլար։ Անանձն ու ոչ-ընդոծին քերթողներով միայն պիտի բաւականանայինք։ Որչափ ատեն որ առողջապահական հայեցակէտով զարգուն եւ կորովի մարմնական կազմուածքէն զուրկ մնանք՝ չպիտի դադրինք երբեք տխուր ըլլալէ։

Մարդկային հոգին, որ կենսականութեան ոյժ պարգեւող հեղինակութիւն մըն է մարմնոյն մէջ, ոչինչ շարժառիթներէ դրդուած՝ պիտի սասանէ մերթ ընդ մերթ արդէն իսկ ջախջախուած մեր մարմնական յօրինուածքը։ Գոգցես ան կուլայ, կը տխրի, անզօր եւ տատանողական բնակարան մը ունենալուն համար իրեն։ Սերունդներ կուգան կ'անցնին յաջորդաբար, բայց հետզհետէ աւելի վատոյժ, աւելի անզօր ու ախտաժէտ կը դառնան անոնք, որոնք բոլորովին զուրկ դրական կեանքէն ու գործունէութեան ոգիէն, տխրութեան եւ զուտ զգայնոտութեան ախտէն վարակուած, կ'ապերջանկացնեն իրենք զիրենք եւ իրենց պարագաները։

Խաւարակուռ նախապաշարումի և տգիտութեան աղետալի մղումներով, որոնցմով շաղուած են ծնողքները, իրենց պզտիկները զսպելու համար հրէշներու, ճիւաղներու, դեւերու եւ խրտուիլակներու սպառնալիքներու օժանդակութեան կը դիմեն, տերեւաթափի վերածելով անոնց գարնանագեղ եղանակը։ Տուներու եւ դպրոցներու մէջ՝ մերժելով անկաշկանդ դաստիարակութեան անձնիւր սկզբունքը, իբրև ստրուկ, ստոր եւ չքոտի էակներ նկատելով զանոնք, կարեւորութիւն չենք ընծայեր երբեք անոնց հարցումներուն, որոնք բնութեան գաղտնիքներուն վերահասու ըլլալու գաղափարին շուրջը կը թեւածին պարզապէս։

Ցաղն կը նկատենք մարդէն տարբեր բան մը. այնպէս որ միշտ կը սաստենք զիրենք լռութիւն պահելուն։ Զենք թոյլատրեր որ անոնք, իրենց անգիտութեան ուրախ, զուարթ եւ անմեղ օրերուն երանութիւնները լիովին ըմբոշխնելով՝ զարգացնեն իրենց միտքն ու մարմինը զուգընթացաբար։ Անչարժութեան կը մատնենք զիրենք, երբ անոնք բնական օրէնքով, անդիմադրելիօրէն կը միտին ցատկոտել եւ դայլայլել։ Մեր ասորեայ կեանքին բազմատագնապ կողմերուն եւ հացի խնդրին յարուցած սրտմաշուք նեղութիւններուն անխոհեմաբար բաժնեկից կ'ընենք զանոնք ալ, վախկոտութեան եւ տխրութեան անմարմին հեղանիթը ներարկելով անոնց հոգիներուն անբծութենէն ներս։ Մեր սխալ ու անգիտակից աղապատանքի բերումով տուներու, սենեակներու մշուշոտ եւ հակառողջապահական ոլորտներուն մէջ մնալ դատապարտելով՝ չարաչար կը զրկենք զանոնք արձակ եւ մաքրաջինջ օդի կենսականութենէն։ Մնողքէն ժառանգականութեամբ տղուն փոխանցուած տրխրութեան ձգտումը, ետքի բռնուած յոռի եւ մահացու ընթացքով աւելի զարգանալով ու զօրանալով այդ ապագայ մարդուն մէջ, դժբաղդութեան ժանրով կ'ողողէ անոր հոգեկան կեանքը։ Է՛ն չնչին միջադէպերը կը բաւեն կորսնցնել իր գիշերային խաղաղութիւն եւ վերանորոգելու պաշտօն ունեցող քունը։ Քաջակազմ մարդու մը համար որ եւ է կարեւորութիւն չունեցող անզգալի մէկ արարքը տխրութեան ախտով վարակուած մարդուն տխեղծ ու հիւանդոտ ջիղերը կրնայ գրգռել կատարեալ դիւրութեամբ։ Անդին հաստատակազմ քաջառողջ մարդը, որ զգայնիկ բանաստեղծ մը ըլլալէ շատ հեռու՝ հեգնող փիլիսոփայ մըն է պարզապէս, անտարբերութեամբ կը ծիծաղի աշխարհային բազմազիմի ձախողումներուն վրայ, որոնք ժանտախտէն աւելի կործանարար ներգոր-

ծութիւններ ունին հիւանդ մարդոց դիրագրգռութեան վրայ։ Կ'ըմբռնենք թէ՝ մարմնով կիսակործան հիւծեալ մարդը չատ աւելի զօրաւոր եւ լայն կերպով կ'զգայ բարոյական եւ վերացական բազմազան վայելքները այնպէս որ եթերին մէջ թրթռացող է՝ն պզտիկ երգի կտոր մը իսկ նոյնհետայն անպատմելի ժաժք մը յառաջ կը բերէ իր ոգեային դրութեան մէջ։ Սակայն միաժամանակ կը զգայ նաեւ մանրադիտական մէկ վչտին դառնութիւններն ալ, որով կը կրճատէ այն ճամբան, որ կ'երկարաձգուի օրօրոցէն մինչեւ վերջին կայան։ Դեղեցկութիւնը, որ մագնիսականութենէն ուրիշ բան մը չէ երբեք, կրնայ օրերով, ամիսներով եւ տարիներով սառանել իր ամբողջ էութիւնը սէր դիմակին տակ։ Նշանակեալ մարմնագործան խեղճ վատոյժ արարածը, աշնանահար մոլորական տերեւի մը նման՝ կը հիւծի, կը հատնի, առանց վայրիկ մը իսկ դեգերելու հեշտասիրական գետիններու վրայ։

Տուներու մէջ ծնողներ եւ դպրոցներու մէջ կրթ. պաշտօնեաներ, եթէ կ'ուզեն բարոյական ծանրակշիռ պատասխանատուութենէ զերծ մնալով՝ փրկել ապագայ սերունդը, այսօրինակ անտեղի եւ անհարկի տառապանքներէ, պարտին աւագ կարեւորութիւն ընծայել այս տիսուր պարագաներուն։

ՅՈՎՀ. Ս. ՍՄՄԻԿԵԱՆ

ԹԱՒՇԱՆՃԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄԸ

Կը լսենք թէ Թաւշանճեան էֆէնտիի նախաձեռնութեամբ բացուած հակալքոլական պայքարին մրցանակներէն առաջինը շահեր է Պարտիզակցի Վահան Ծ. Վարդապետ, եւ երկրորդը՝ Պ. Բիէր Արէրի։ Ինչպէս կի յիշուի, առաջին մրցանակին համար սահմանուած գումարն էր 10 անգլիական ոսկի, եւ երկրորդին համար՝ 5 անգլ. ոսկի։ Միւս մրցանակները՝ Թաւշանճեան էֆ.ի յատուկ նամակով՝ պիտի ծանուցուին Մասիսի յառաջիկայ թիւին մէջ։

ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄՆԵՐ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ՄԵԾ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԷ

«Աշխարհի մէջ եւ ո՛չ թէ աշխարհի համար», ա՛ս է ճշմարիտ քրիստոնէին նշանաբանը։

ՀՈՒԱՑԹ ՖԻԼԴ

* Երբ մարդիկ չատ բաներ կ'ունենան ընելիք աշխարհի հետ՝ կ'ունենան չատ բաներ ընելիք սատանային հետ։ ***

* Ինչ որ աշխարհիս մէջ ստորնագոյն է՝ հոգիի ազնուութեան համար անարգ է։

***

* Ճոհն Էլիոդ իր մէկ բարեկամին, որ վաճառական մըն էր, այցելութեան գնաց։ Տեսաւ սեղանին վրայ հաշուական տումարներ եւ գործի թուղթեր, իսկ սեղանին գզրոցին մէջ գեղեցիկ գրքեր աստուածպաշտութեան ճշմարիտ կեանքի եւ բարեպաշտական զգացումներու շուրջ հեղինակուած եւ ըսաւ. «Տէ՛ր, հոս է աշխարհը՝ սեղանին վրայ եւ երկինքը դարակին մէջ, խնդրեմ չափէ աւելի մի՛ խորհիր սեղանին վրայ որ չի մոռնաս դարակը։»

ՀՈՒԱՑԹ- ԵՐԱՍ

* Աշխարհի մէջ կրնանք տիրանալ չատ մը հաճոյալի սիրելի թուած իրերու եւ առարկաներու, սակայն չենք կրնար ժառանգուիլ անոնցմէ. կրնանք զանոնք գործածել հոտոտելու անուշահոտ ծաղիկներու պէս որոնք չուտով կը թառամին։ Իրրեւ ճամբորդներ կրնանք քալել անոնց հետ, սակայն օր մը վերջապէս մեր ճամբորդութեան վախճանին զանոնք պիտի ձգենք հոս աշխարհի վրայ։ Կրնանք զանոնք մեր քաջալերութիւնը ընել՝ բայց ո՛չ երբեք մեր մըխիթարութիւնը, վերջապէս կրնանք զանոնք գործածել իրրեւ ժամանակաւոր բաներ բայց չե՛նք կրնար ուրախանալ անոնցմով իրրեւ երջանկացնող իրեր։ ***

* Ամէն թռչուն կրնայ գեղեցկօրէն երգել արեւոտ ու պայծառ օրուան մէջ։

ՊՐՈՒՔՍ

«Եթէ աս (աշխարհի) ճամբով երջանկութեան փափաքիմ ո՞ր կը հասնիմ, հայրի՛կ»։ Հարցուց երիտասարդին մէկը իր հօրը. «Դեղեզման» պատասխանեց հայրը։

Ապականուած օդը մեր առողջութիւնը կը խաթարէ, նեղութիւնները մեր ունեցած շնորհքները կը խլեն, երբ սաստկաշունչ քամիներ փչեն՝ թառամած տերեւները կը թոթափին, ուժով լարուած աղեղը շուտով կը կորցի, անյաջողութիւնը անյուսութեան փոսին մէջ կը ձգէ մարդը։ ՊՐՈՒԿՍ

Երբ Քրէյթս ծովը նետեց ոսկին աղաղակեց «Ego perdam te, ne tu perdas me.— «կամ ! ես քեզ պիտի ապականեմ (աւերեմ) կամ դուն վիս։» Այսպէս եթէ աշխարհ հոս մեզի համար տրուած չըլլայ՝ ան մեզ կը մահացընէ աս կեանքէն ետքը։ ՍԷՔԸՐ

* Մենք երկու ականջ եւ մէկ լեզու ունինք որպէս զի շատ լսենք ու քիչ խօսինք։ ԶԷՆՕՆ

* Մեր խօսակցութիւնը պէտք չէ լոկ միշտ շնորհքի շուրջ դառնայ՝ այլ շնորհքով ըլլայ։ ՄԱԹԻՒ-ՀԷՆՐԻ

* Երբ շատ բաց ականջներ չգտնուէին շատ բաց բերաններ գոյութիւն չպիտի ունենային։ ՊԻՇԱՓ ՀՕԼ

* Շատ մարդիկ կը խօսին երբ չեն գիտեր ինչպէս լսելու են։ Իմաստուն է ա՛ն անձը որ գիտէ լռելու ժամանակը։ Ուրեմն հա՞մը ըլլալու ենք— Ո՛չ։ Վասն զի լռելու ժամանակ կայ եւ խօսելու ժամանակ կայ։ Եւ եթէ մենք ամէ՛ն դատարկ խօսքերու համար հաշիւ պիտի տանք՝ նմանապէս հաշիւ պիտի տանք դատարկ ու ծոյլ լռութեան համար ալ։ ***

Խաչերը մեզ երկինք առաջնորդող սանդուխներ են։ ***

Երբոր Աստուած կ'ուզէ մեր ուրախութիւնը աւելցնել յաճախ զայն նեղութեան արտասուքներով կը շաղախէ։ ***

Ինչպէս որ ձիւնը պաղ է ինքնին սակայն կը տաքցնէ եւ թարմ կ'ընէ երկիրը. ա՛յսպէս ալ նեղութիւնները թէեւ ցաւալի են սակայն հաւատացեալին հոգին արթուն կը պահեն եւ կեանքը պտղալից կ'ընեն։ ՍԱԼԴԸՐ

Թարգմ. Ա. Կ. ԹԻԹԻՆՃԵԱՆ

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հեռաձայնը կրնայ գործածուիլ բազմաթիւ և խիստ հետաքրքրական պարագաներու մէջ։ Ֆրանսայի մէջ հեռաձայնի պաշտօնեաները մեծ մասամբ օրիորդներէ կը բաղկանան։ Սակայն նկատողութեան արժանի է Ամերիկան, վասն զի հոն այս հրաշալի գիւտին գործածութիւնը ընդհանուր հանգամանք մը ստացած է։

Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ, Իլլինուա նահանգին մէջ Մաք-Քրէյա անուն բնիկ մը մահուան դատապարտուած կախաղան պիտի հանուէր, երբ գաւառին կառավարիչը, որ յիսուն մղոն հեռուն կը բնակէր հոնկէ, իմաց տուաւ հեռաձայնով թէ դատապարտեալին պայմանաժամ մը շնորհուած էր, թոյլ տալու համար իրեն որ նոր վկաներ ցուցնելով իր անմեղութիւնը հաստատէ։

Այս որոշումը վերջին պահուն տրուած էր։ Եթէ հեռաձայնը գոյութիւն չունենար՝ խեղճ մարդուն դատավճիռը գործադրուելով, հիմա կախուած պիտի ըլլար։

Վերջերս Նիւ-Եորքի մէջ, տիկին մը սեղանի հրաւիրուած էր բարեկամի մը կողմէ. ընթրիքը աւարտելէն յետոյ տիկինը աղաչեց տանտիրոջը որ զինքը հեռաձայնի սենեակը առաջնորդէ։ Այն տեղն իսկոյն հեռաձայնի վարչութենէն իր բնակարանին հետ հաղորդակցութեան մտնել։ Երբ իր փափաքը գործադրուեցաւ, իր ամէն զաւակները զատ զատ բերել տուաւ հեռաձայնին ընդունարանին առջեւ, եւ բարձր ձայ-

նով անոնց ըսել տուաւ՝ երեկոյեան աղօթքները, ապահով ըլլալով որ այս կերպով պիտի չմոռնան կատարել միշտ իրենց կրօնական պարտաւորութիւնը, որուն համար մեծ հոգ կը տանէր։

Ամերիկայի մէջ դարձեալ, 4 միլիոն ազգարակի վարձակալներէն որոնք Նիւ Ճէրսէյի եւ Ապառաժուտ լերանց մէջտեղուանքը կ'աշխատին, առնուազն 500,000ը հեռաձայն կը գործածեն, որով միշտ տեղեակ կ'ըլլան ընդհանուր Ամերիկայի արմտիքի գիներուն։ Եթէ ցորենի յանձնարարութիւն մը ընդունին եւ կամ յաճախորդ մը ներկայանայ իրենց՝ իսկոյն հեռաձայնի միջոցաւ կրնան իմանալ արմտիքին ո՛ր եւ է քաղաքի մէջ ունեցած ընթացքի գինը, եւ ըստ այնմ պահել իրենց ապրանքը եթէ յաճախորդին տրուած գինը նուազ ըլլայ օրուան ընթացիկ գինէն, զոր բնաւ պիտի չգիտնային կեղրոնական տեղերէն իրենց հեռաւորութեանը պատճառաւ։ Այս երկիրներուն մէջ ազգարակի վարձակալ մը կրնայ մինակ թողուլ ազգարակին մէջ իր կինը եւ զաւակները, վասն զի եթէ յանկարծ բնակարանը աւազակներէ յարձակուի մը կրէ՝ անմիջապէս հեռաձայնով լուր կը տրուի մերձակայ դրացիներուն, որոնք կը փութան իրենց օգնութեան հասնիլ։ Այս ազգարակներուն մէջ յաճախ կը տեսնուի պառաւ կիներ, թիկնաթոռի մը մէջ հանդարտութեամբ նստած, որոնք հիւսելով եւ կարելով կ'զբաղին՝ հեռաձայնի ընդունարան մը իրենց ականջին վրայ դրած։ Գործիքին ըլաքը իրենց դիմացն է, և կը շաղակրատեն քիլոմէթրներով հեռու բնակող իրենց բարեկամներուն հետ։ Նմանապէս, երբ գիւղացի կին մը հարկադրուի աւունէն դուրս ելլել եւ օրօրոցին մէջ տղայ մը ունի՝ մանկիկին քովը կը դնեն գործիքը, եւ կը խնդրէ հեռաձայնի պաշտօնատունէն որ եթէ տղան աղաղակելու ըլլայ, իմաց տրուի իրեն, նպարավաճառին խանութը եւ կամ դրացիի մը տունը, որուն թիւը ցոյց կուտայ։ Զարմանալին այն է որ՝ թէլէֆոնիսթներն ալ իրօք ատենին կնոջը իմաց կուտան մանկիկին գոչելը։

ԻՆՉՊԷՍ ՊԷՏՔ Է ԿՐԹԵՆՔ ՄԵՐ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ

Այս խնդրով կը զբաղին Անգլիոյ մէջ, ուր խօսքի նիւթ կ'ընծայեն միշտ ամերիկեան մէթոտները։ Քրոնիկագիր մը կ'ըսէ թէ «Մեր հիմակուան աղջիկներն ա՛յն աստիճան զբաղած են իրենց մայրերը կրթելու որ մայրերը ժամանակ չեն ունենար իրենց աղջիկ զաւակները կրթելու։ Էր երբեմն աղջկան շարժուձեւը, պարկեշտ կեցուածքը, պարը, մարմնամարզը, երաժշտութիւնը, մետաքսի վրայ նկարչութիւնն եւ աչխարհացոյց քարտէսներու եւ երկրագունտերու գործածումը գլխաւոր առարկաները կը կազմէին իգական դաստիարակութեան։ Հիմա այնպէս չհասկցուիր։ Անգլիոյ գլխաւոր վարժուհիներն եւ աղջկանց դպրոցներու տնօրինուհիները մօտերս ժողով գումարած ըլլալով, լրջօրէն քննեցին այս խնդիրը թէ աղջիկներն ու մանչերը միեւնոյն դպրոցի միեւնոյն դասարանի մէջ կըրթելու դրութիւնը պէ՞տք է ընդունիլ։ Ամերիկայի մէջ ընդունած են, բայց Անգլիոյ մէջ դեռ այնքան յառաջ գացած չեն։ Կը վիճաբանին միայն, եւ կ'երեւի թէ խնդիրն հոն կանգ պիտի առնէ, ա՛լ աւելի յառաջ պիտի չերթայ։ Տիկին Վէրնէյ դիտել տուաւ թէ 10էն 16 տարու մանչերն ու աղջիկները միեւնոյն դասարանին մէջ ո՛չ աղջիկներուն աղէկ է ո՛չ մանչերուն։ Մանչերը թուլամորթ, կպչուն, մանչ—աղջիկ եւ սնամիտ կ'ըլլան, աղջիկներն ալ չափէն աւելի համարձակ։ Առաջ փողոցներու մէջ միայն մանչերն անառակութիւն կ'ընէին։ Մանչ աղջիկ մէկտեղ կրթուելէն ի վեր, աղջիկներն ալ մանչերէն ետ չեն մնար։ Անոնք նաւավարութիւն, կառապանութիւն, ըմբշամարտութիւն կ'ընեն, եւ անոնց պէս գրաւի, խաղամոլութեան կը պարապին։ Այս առարկութեան կը պատասխանուի թէ Անգլիոյ մէջ այսպիսի աղջիկներ կ'ելլեն աղջկանց հասարակ նախակրթարանէն, ուր աղջիկները մի-

այն վարժուհիներէ դաս կ'առնեն եւ միայն աղջիկներու մէջ կ'ապրին։ Տասն տարեկանէն վեր, աղջիկներն իրենց զատ դպրոցներն ունին Անգլիոյ մէջ, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ չեն խառնուիր մանչերու մէջ, եւ անգլիոյ նոյն իսկ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ օրիորդները պարոններէն զանազանուած են։ Միջնակարգ կրթութեան համար զատ հաստատութիւններ ունին օրիորդները, եւ միայն վերջերս է որ համալսարանական օրիորդներ սկսան պարոններուն դէմ մրցիլ Օքսֆորտի եւ Քէմպրիճի մէջ։ Բայց ասոնք ալ քսան տարեկանէ վեր չափահասներ են։ Սա յայտի է որ աղջիկներն ու մանչերը մէկտեղ կրթելով, թէ՛ աղջիկներուն թէ մանչերուն միտքը չոռտ կ'արթննայ. բայց այս մասին տեսական վիճաբանութիւնն օգուտ չունի, պէտք է գործնական փորձի մը վրայ կարծիք չինել, Միայն Միացեալ Նահանգաց մէջ երկու սեռերուն խառն դաստիարակութիւնը փորձուած է, եւ թէպէտ Ամերիկուհիք Եւրոպուհիներէն աւելի համարձակ են, աւելի առնավայել ձերքեր կը ցուցընեն, բայց ամերիկացիք Եւրոպացիներէն աւելի կնամարդ, կնատի, «թացիկ» թուլամորթ մարդիկ չեն։ Ընդհակակակն, կիներն աւելի կը յարգեն, աւելի կը մեծարեն քան որչափ կը տեսնենք Եւրոպայի մէջ, նոյն իսկ Գաղղիացւոց մէջ։ Այսու հանդերձ, Անգլիացիք այս մասին այնքան հաստատուն գաղափարներ ունին եւ այնքան աւանդապահ են որ իրենց մտքէն չեն անցներ երկու սեռ միատեղ կրթել»։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆ ԿԱՅՍՐԸ ԵՒ ԻՐ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

Թէեւ Պէրլինի եւ զաւառի պաշտօնական մամուլը խիստ լռութիւն կը պահէ գերման կառավարութեան նաւային ծրագրին յառաջիկա փոփոխութեանց մասին, բայց բաւական մանրամասնութիւններ խուսափած են անոր ընդարձակութեան և ուղղութեան վրայ գաղափար մը կազմելու չափ։ Նոր ծրագիրը երեք կէտերու վրայ մանաւանդ պիտի փարեփոխէ 1900ի գերման նաւային ծրագիրը։

1. Ամէն տարի 15000 թոնս տարողութեամբ յաջանաւ մը պիտի շինուի և նաեւ թորփիլական նաւերու նաւարաժին մը (վեց հատ), 36 միլիոն մարք (1 միլիոն 800,000 ոսկի) ծախքով։

2. 1900ի նաւային ծրագրին տրամադրած զրահաւոր նաւերը, որոնց տարողութեան մէջին չափը 13000 թոնս պիտի ըլլար, 18000 թոնոյի պիտի բարձրանան, տարեկան 26միլիոն մարք ծախքով (1 միլիոն 300,000 ոսկի)։

3. Յաւելուածական նաւազներու, սպաներու եւ իրէղէններու յարակից ծախք ըլլալով նաւատին եւրմտացոյցին վրայ այս առթիւ ութը միլիոն մարք ալ պիտի աւելցուի (400,000 ոսկի)։

Այսպէս հին ծրագրին վրայ պիտի աւելնայ ընդ ամէնը 70 միլիոն մարքի ծախք մը (3 ու կէս միլիոն ոսկի)։ Ամբողջ նաւային ծախքերը, որոնք 1906ին 250 միլիոն մարք պիտի ըլլան, 1912ին 320 միլիոնի պիտի բարձրանան։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԸ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ

Գերման լրագիրները չատ կը զբաղին աւստրիացի անտեսագէտ Պ. Ալեքսանդր Ֆոն Բուցի կողմէ պատրաստուած պատերազմի մը հաշուեկշռով, որուն մասնակիցներն են Ֆրանսա, Գերմանիա ու Անգլիա։ Ըլլա՛յ Ֆրանսայի, ըլլայ Գերմանիոյ համար, վիճակագիրը ամբողջ պատերազմին ծախքը կը հաշուէ 50 միլիառ ֆրանք, մէջը ըլլալով ամէն կարգի վնաս. ատոր փոխարէն՝ յաղթականը 10 միլիառի պատերազմական տուգանք մը ձեռք պիտի բերէ։ Մինչ Անգլիա աւելի քիչ վնաս պիտի կրէ պատերազմին սկիզբը, այն է 13 միլիառ, եւ միւս կողմէ ուղղակի կերպով պիտի օգտուի, իր մենաշնորհը դարձնելով նաւարկութիւնն ու վաճառականութիւնը, օտար արժէթուղթերու ազան գնումը եւն. 64 միլիառի չահ մը պիտի ունենայ, այսինքն 51 միլիառի զուտ չահ մը, առանց հաշուելու ձեռք մը-գած բարոյական ու քաղաքական առաւելութիւնները։

Տեր եւ Տնօրէն
Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻՒՃԵԱՆ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
Պապը Ալի Ճաssէսի Իգտամ լրագրին դէմ թիւ 38

Դիւրութիւն մը ընծայելու համար մեր բաժանորդներուն՝ իրենց վճարումներուն համար, եւ ամէն անոնց՝ որոնք կ'ուզեն բաժանորդագրուիլ թերթիս՝ստորեւ կը հրատարակենք անունները մեր գաւառական գործակալներուն՝ որոնց կրնան դիմել իրենց հաշիւներուն վճարման եւ բաժանորդագրուելու համար:

Եւմասիա. —Հայկազն եք. Խանդամուր
Ամասիա. —Ստեփան եք. Պապիրեան
Ատանա. —Խաչատուր եք. Միւնասեան
Երզնկա. —Յարութիւն եք. Տօնաթոսեան
Իզմիր. —Կարապետ եք. Մոլեանեան
Խարբերդ)
Մամուրէթ-Իւլ-Ազիզ) —Աշուր եք. Եուսուք
Կիւրին. —Վեր. Գէորգ Տէմիրճեան
Մարաշ. —Տ. Գրիգոր Բահ. Պաշճեան
Մարզուան. —Գէորգ եք. Կիւլեան
Նիկոմիդիա. —Վեր. Փառնակ Իսֆէնտիարեան
Ուրֆա. —Սողոմոն եք. Գնանեան
Պարտիզակ. —Ղազարոս եք. Գանչիլեան
Պրուսա. —Մարգիս եք. Նիկողոսեան եւ Վեր. Եղիա Շամիլեան
Պէյրութ. —Մկրտիչ եք. Պողոսեան
Պիթլիս. —Խաչիկ եք. Վարդանեան
Ռոտոսթօ.—Միհրան եք. Գուզուիկպասեան
Սամսուն. —Պողոս եք. Սիմոնեան
Սեվաղ. —Մանուկ եք. Տիպիրեան
Վան. —Խաչիկ եք. Լեւոնեան
Տիարպէքիր. —Յովհաննէս եք. Միւրեվէքեան

ՍՊԱՌՄԱՆ ՄՕՏ

Կ. Ա. ՈՍԿԵԱՆ

ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱԳԻՐՔ

Հայերէն - Գաղղիերէն

2ՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կը պարունակէ աւելի քան 25,000 բառ, ոն, եղլն., գործածական բառերու ընտիր հաւաքածոյ մը,

Պիտանի ամէն գործի՝ մարդու — Անհրաժեշտ ամէն դպրոցականի

ԳԻՆ ՄԻԱՑՆ ԵՐԵՔ ԱՄՍՕՑ: ՀԱՄԱՐ.

Քառթոնէ կազմ 25 ղրշ., Ընտիր լաթակազմ 27 ղրշ.", Կաշեկազմ 32 ղրշ.

1906 Յունվար մեկէ վերջ եթէ տակաւին անվաճառ օրինակներ մնացած ըլլան, գիներուն վրայ զգալի յաւելումով մը միայն պիտի վաճառուին:

ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ: Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

27, Ֆինճանճըյար Ամերիկան խան, Կ. ՊՈԼԻՍ

ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ԲՈԼՈՐ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՑ ՔՈՎ: (2—10)